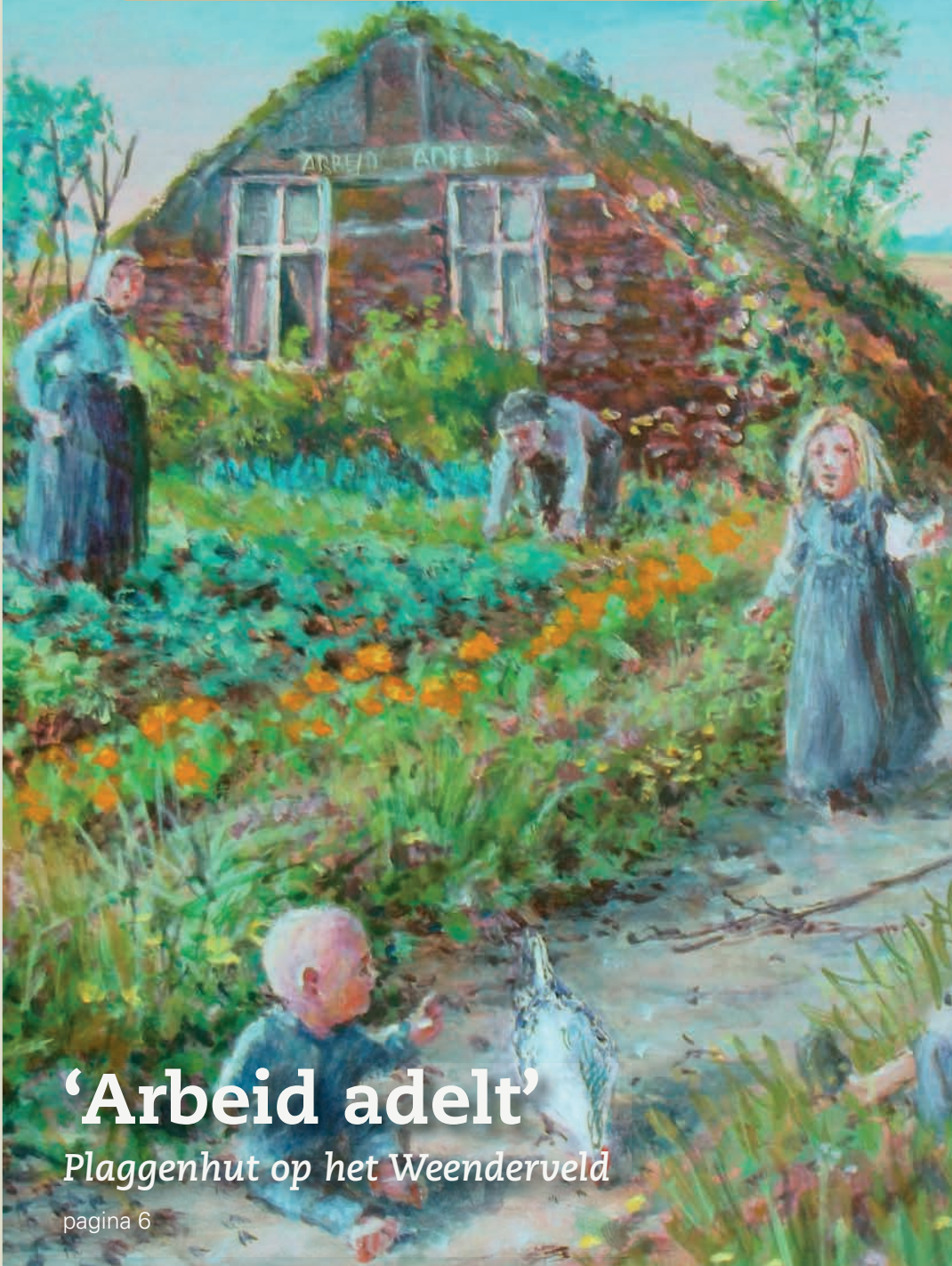

T E R R A

Westerwolda

Tijdschrift voor de geschiedenis van Westerwolde

‘Arbeid adelt’

Plaggenhut op het Weenderveld

pagina 6

Interview: Willem
Heero Dinkla p.12

Hotel de Poort p.8

Grebbelinie? Nee,
Bourtange p.25

Dit tijdschrift is een uitgave van de Historische Vereniging Westerwolde

Jaargang 6, nummer 2, zomer 2017

prijs: € 4,95

Colofon

Terra Westerwolda is het tijdschrift voor de geschiedenis van Westerwolda. Het is een uitgave van de Historische Vereniging Westerwolda (HVW), mede mogelijk gemaakt door Museum de Oude Wolden (MOW) in Bellingwolde. Terra Westerwolda verschijnt drie keer per jaar.

Redactie

Jochem Abbes
Tjarko van Dijk (namens MOW)
Hans ter Heijden (hoofd- en eindredactie)
Jan Huizing
Henriëtte Kuiper
Geert Volders

Vaste medewerkers

Herman Janssen (fotografie)
Sanne Meijer (Sanne Meijer Onderweg)
Geert Schreuder (illustraties)

Vormgeving

Janty Heeres, JantyDesign, Rhederveld

Drukwerk en distributie

Wubbe Alvering, Vlagtwedde

Terra Westerwolda en HVW op internet
www.verenigingwesterwolda.nl

Contact met de redactie

Reacties en ideeën voor artikelen zijn welkom bij Hans ter Heijden, telefoon 0599 313811 / 06 51056565, e-mail: taalschuur@hetnet.nl

Lid-abonnee worden?

Zie pagina 31.
Terra Westerwolda is voor € 4,95 ook verkrijgbaar bij diverse (boek)winkels.

Niets uit deze uitgave mag op enigerlei wijze worden overgenomen zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

De redactie heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de afbeeldingen volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Zij die menen nog zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich tot de redactie wenden.

Bestuur HVW

Jochem Abbes (voorzitter)
Tjarko van Dijk
Marten Fokkens (webmaster)
Jan Huizing
Kineke Kuper-Dijkmeijer (penningmeester)
Ina Middelkamp-Maarsingh (secretaris)
Harm Prenger
Geert Volders
Ruut Wegman

Jaargang 6, nr. 2, juli 2017

Van de redactie

Arbeid adelt

Marten Fokkens, onze webmaster, plaatst met enige regelmaat oude foto's op de website van de HVW. Onlangs was dat een zwart-witfoto van een plaggenhut. 'Weenderveld - Weenderwieke' was de enige informatie die erbij stond. Een oproep had resultaat. Dankzij onze leden Gré Fennema en Berend Potse kwam ik op het spoor van Tetje en Joke Swarts. In dit nummer onthullen zij de geschiedenis van de hut.

De plaggenhut droeg de naam 'Arbeid adelt'. Het had ook de naam kunnen zijn van de statige boerderij van het geslacht Dinkla in Bellingwolde. Tjarko van Dijk interviewde Willem Heero Dinkla over het 'werken met de krachten van de natuur'. Over arbeiderswoningen in de gemeente Vlagtwedde schreef Joop Tilbusscher een rijk geïllustreerd artikel. Naast onze vaste rubrieken ook nog aandacht voor een bijzondere oorlogsfoto en het helaas afgebroken Hotel de Poort in Ter Apel. Met zoveel geschiedenis komt u de zomer wel door. Geniet ervan!

Hans ter Heijden

Cover

Kunstschilder Geert Schreuder uit Onstwedde verbeeldde de herinneringen die Tetje en Joke Swarts hebben aan plaggenhut 'Arbeid adelt' op het Weenderveld in een acrylschilderij.

Het volgende nummer van Terra Westerwolda verschijnt in november 2017

Herstel

In het vorige nummer van Terra Westerwolda stond een interview met oud-leraar Nederlands en -cabaretier Henk Lagerweij. In het onderschrift bij een van de foto's stond helaas een verkeerde verwijzing. Onze excuses. Hieronder nogmaals de foto, nu met het juiste bijschrift.

Personeel van de RHBS Ter Apel in 1970. Directeur Henk Havinga zit op de voorste rij, derde van rechts. Rechts van hem zit Zwanet Lagerweij en Henk Lagerweij overziet het geheel vanaf de pergola. Foto: archief oudterapel.nl

Inhoudsopgave

Vaste rubrieken

- 4 Column Siste Viator: Wagenwielen en andere nostalgie
- 5 Uitgelicht: Een bijzondere trommel
- 11 Het portret van Albert Schuring en Rikste Migchels
- 18 Literatuur: A.H. Smith, een veelzijdig schrijver
- 28 Uit de geschiedenis van Westerwolda deel 11
- 30 Sanne Meijer Onderweg: Klooster Ter Apel
- 31 Nieuws HVW
- 32 Historische Actualiteiten

Artikelen

- 6 Plaggenhut op het Weenderveld
- 8 Hotel de Poort in Ter Apel
- 20 Woningwetwoningen in de gemeente Vlagtwedde
- 25 Oorlogsfoto niet bij Grebbelinie, maar in Bourtange gemaakt

Interview

- 12 Willem Heero Dinkla: Werken met de krachten van de natuur

Sanne Meijer schrijft over Klooster Ter Apel
pagina 30

Uit de geschiedenis van Westerwolda deel 11
pagina 28

Plaggenhut op het Weenderveld
'Het was hier zo mooi als de heide bloeide!'
pagina 6

Een huis met een lapje grond
Woningwetwoningen in gem. Vlagtwedde
pagina 20

Hotel de Poort in Ter Apel
Een hotel met speeltuin en veranda
pagina 8

Column: Siste Viator

Wagenwielen en andere nostalgie

door Jochem Abbes

Onlangs kreeg ik het boek *Einde of een nieuw begin* van de cultuurfilosoof dr. Feitse Boerwinkel in handen. Het boek, uitgegeven in 1974 bij Amboboeken te Hilversum, heeft als subtitel 'Onze maatschappij op de breuklijn'. Boerwinkel, neerlandicus, leraar en lange tijd verbonden aan 'Kerk en Wereld' en Academie 'De Horst' te Driebergen, had grote belangstelling voor het denken in tijdperken en overgangperiodes. Hij had in de roerige jaren zestig en zeventig veel invloed in modern-protestantse kringen, onder andere door zijn bestseller *Inclusief denken* uit 1966.

Hoewel het boek natuurlijk tijdgebonden is, loont het vier decennia later de moeite om eens te bezien in hoeverre de visie van Boerwinkel realistisch is geweest. Boerwinkel stelt zich ten doel om in zijn boek de toenemende polariserende tendensen en de daaruit voortvloeiende spanningen in de samenleving te analyseren en de oorsprong daarvan te verhelderen. Hij stelt dat onze westerse wereld na de Tweede Wereldoorlog het versnelde einde meemaakt van zes tijdperken, waaronder het *agrarisch-ambachtelijke* tijdperk. Boerwinkel zag in "het driftig verzamelen en opkopen van alles

wat met het boerenbedrijf en met oude ambachten te maken heeft" een symptoom dat hierop wijst. Hij doelde niet op de verzamelwoede van echt antiek ("dat is allang een goede geldbelegging"), maar meer speciaal het gewone boerenwerktuig. Hij noemt dan als voorbeeld het oude wagenwiel, 'het nog echt met de hand mooi ambachtelijk in elkaar gezette wagenrad', dat bijzonder in trek was en als een soort 'agrarische fetisj' fungeerde. "Zo'n oud wagenwiel is als het ware 'geladen' met allerlei herinneringen aan de tijd die nu praktisch

Het ambachtelijk in elkaar gezette wagenrad was bijzonder in trek en fungeerde als een soort 'agrarische fetisj'

voorbij is, maar die we nog zo graag - als is het dan maar in één zo'n symbool - bij ons zouden willen houden. Juist nu, in een tijd die zo mechanisch kil is en waarin we ons ongeborgen voelen". Boerwinkel beschrijft verder het verlangen van menig stedeling naar een boerderijtje op het platteland, het opnieuw floreren van de klompenindustrie (!), de aantrekkingskracht van vele nostalgische producten ('pompdoeken', boerenkleden enz.).

Boerwinkel schreef dit in 1974. Mijn gedachten gaan naar de fraaie oude wipkarren die ik overal in Westerwolde zie verpieteren in tuinen, de kruiwagens vol Groningana die je tegenwoordig voor een appel en een ei kunt kopen, de ineenstorting van de antiekmarkt en de desinteresse van families die het familieantiek achteloos van de hand doen, de onwetendheid en het gebrek aan affiniteit van de jongere generaties met de oude plattelandssamenleving, enzovoorts. Beleven wij nu het definitieve einde van de oude agraris-ambachtelijke samenleving die Boerwinkel in 1974 destijds zag aankomen?

Een oude wipkar in zijn minder glorieuze dagen.
Foto: Jochem Abbes.

Uitgelicht!

Relatiegeschenk

Een bijzondere trommel

De familie Middel in Wedderveer bewaart een fraaie voorraadtrommel. Nog nooit heb ik een trommel gezien met zo'n bijzondere vorm. En dan zit er ook nog bovenaan in het midden een cirkelvormige uitsparing. De trommel is mooi bedrukt met een Zuid-Duits winterlandschap: twee jagers met hond op de voorgrond, een door twee paarden bespannen slee en op de achtergrond een mooi huis uit die omgeving.

door Jan S.A. Huizing

W.J. Boon & Comp.

Aan de onderkant van het deksel zit een papiertje geplakt met de tekst: 'Voor eventuele gebreken, die aan den Barometer mochten komen, zijn wij NIET aansprakelijk. W.J. Boon & Comp. Wormerveer.' W.J. Boon & Comp. was een firma die in 1813 begon met een cacaomolen in Wormerveer. In 1875 volgde een handel in chocolade. Deze firma is later overgenomen door een groter concern. Een zoektocht op internet leverde wel mooie blikken doosjes op, maar deze trommel kwam niet tevoorschijn.

Reclamecampagne

Mijn vermoeden is dat de firma W.J. Boon & Comp. een reclamecampagne heeft gevoerd. Het is denkbaar dat klanten deze bijzondere trommel ontvingen bij afname van een flinke hoeveelheid cacaopoeder. Als extraatje kregen ze daarbij dan een ronde barometer, die in de uitsparing bovenin de trommel geplaatst kon worden. In de loop van de tijd is de barometer vervolgens kennelijk zoek geraakt.

De trommel. Afmetingen: lengte 51,5 cm, hoogte 37,5 cm en diepte 26,5 cm.

W.J. Boon dekt zich in voor het geval de barometer niet werkt.

Foto's: Jan Huizing

Plaggenhut op het Weenderveld

‘Het was hier zo mooi als de heide bloeide!’

Op de website van de Historische Vereniging Westerwolde werd een jaar geleden een foto geplaatst van een plaggenhut op het Weenderveld. Nadere informatie ontbrak. Gré Fennema en Berend Potse brachten ons op het spoor van de kleinkinderen van de hutbewoners.

Tekst: Hans ter Heijden Foto's: Herman Janssen

Wie nu over het Weenderveld tussen Jipsingboertange en Harpel rijdt, ziet duidelijk hoe de ruilverkaveling het landschap heeft bepaald. Het is een vrij eentonig landbouwgebied met kaarsrechte sloten en uitgestrekte akkers. Een eeuw geleden was het hier nog woest en ledig. In *De hel van Jipsinghuizen*¹ schrijft Cees Stolk over de duizenden werklozen die in het kader van de werkverschaffing in de jaren twintig en dertig in het Weenderveld het land moesten ontginnen. De woeste heide moest worden omgespit. De werklozen spraken van een ‘hel’. De boeren en bazen van een ‘weldaad’.

Een zoden huis

Johannes Josephus Swarts (1882 - 1963) en Lammechien Swarts-Kruizinga (1885 - 1937) woonden in die periode in de plaggenhut op de foto. Het waren de grootouders van Tetje Warntjes-Swarts (90) en haar broer Joke (Johannes) Swarts (88) uit Vlagtwedde. Tetje: “Opa heeft de hut zelf gebouwd. Er waren veertien kinderen en met de oudste zoons heeft hij hier de heide *omplagd* en met die plaggen werd de hut opgetrokken. Ik noem het een zoden huis, een plaggenhut. Alleen de voorgevel en de schoorsteen waren van steen. Later is er nog een stuk bij aangebouwd voor al die kinderen.” Was opa boer? “Nee, zelfs geen

De oude foto van de plaggenhut.

keuterboertje. Maar er waren wel kippen voor de eieren en twee geiten voor de melk. De kippen liepen op de heide. En er was een grote moestuin met fruitbomen: kersen en pruimen. Maar ook bloemen!”

Arbeid adelt

Het is op de foto niet zo goed te zien, maar de hut had een naam: ‘Arbeid adelt’. Misschien moest deze spreuk de werklozen die op het Weenderveld tewerkgesteld werden wel een hart onder de riem steken. Johannes Swarts was immers in dienst van de Heidemaatschappij en moest als ‘stokloper’ bij de werkverschaffing toezicht houden. Oma Swarts is jong overleden en opa is later hertrouwd en woonde onder meer nog in Vlagtwedde. Een zoon heeft met z’n vrouw en zo’n acht, negen kinderen ook nog in de hut gewoond. Tot in de jaren vijftig een fatale brand alles in de as legde. Een kleintje dat in een ledikantje lag

Joke Swarts

Tetje Swarts

Tetje en Joke Swarts op het Weenderveld. “Kijk, hier vooraan stond de plaggenhut van opa en oma. De hut waar wij als kinderen woonden, stond een eind daarachter, tegen de dijk van de Weenderwieke aan.”

te slapen kon ternauwernood worden gered. De hut is nooit herbouwd.

Weenderwieke

Bijzonder is dat Tetje en Joke Swarts hun kinderjaren ook op het Weenderveld doorbrachten. Hun moeder (Aaltje) was ook getrouwd met een Swarts, zodat zij ook deze achternaam dragen. De hut van opa en oma stond aan wat nu de *Bovennieuwlandsweg* heet, nog een eindje voorbij het Winschoter bos. Zij groeiden in die tijd met nog een broertje op in een plaggenhut die een eind daarachter stond, tegen de dijk van de Weenderwieke aan. Dit was destijds een flink kanaal, dat gebruikt werd om onder meer de aardappelen en bieten af te voeren, maar ook de was werd er in gedaan. De dijk was toen ook veel hoger. Het weggetje dat er nu langs loopt heeft als straatnaam *Weenderkanaal*.

Put

Tetje kan zich nog herinneren dat ze als klein meisje water moest halen uit een put in het toen pas aangeplante Winschoter bos. “Ik kreeg dan van mijn vader een kruik mee met een lang touw eraan. Ik vond het eng, want de put was heel diep. Toen er een hert in verdronk, konden we hem niet meer gebruiken.” De kinderen gingen naar school in Jipsinghuizen. “Dat was anderhalf uur lopen, op je klompjes over de zandpaden. Voor de baptistenkerk moest je zelfs helemaal naar Vriescheloo. Er werden bij ons dan ook wel huisdiensten gehouden. Dan zongen we met z’n allen”.

Tetje was tien toen het gezin naar Renneborg verhuisde, Joke acht. Ze hebben er dus niet zo lang gewoond. Maar ondanks de primitieve

Plaggenhut ‘Arbeid adelt’ op het Weenderveld. Schilderij van Geert Schreuder, juni 2017.

omstandigheden waarin ze leefden, glunderen ze als ik met hen op de plek sta waar ze hun kinderjaren doorbrachten. “Het was hier zo mooi als de heide bloeide”, zegt Tetje, “en we konden hier heerlijk spelen!” Joke knikt instemmend. ■

Met dank aan Gré Fennema en Berend Potse.

1) Cees Stolk, *De hel van Jipsinghuizen*. 1924-1939: *Werkverschaffing in Groningen* (5e druk, Scheemda 1999)

Hotel-Pension-Café-Restaurant de Poort

Hotel de Poort in Ter Apel

‘Hotel waar een modern ingerichte speeltuin aanwezig is’

Het prachtige Hotel de Poort stond ooit heel toepasselijk aan de Poortweg (nr. 1) in Ter Apel. In 1966 werd het helaas afgebroken. Tegenwoordig staan er bomen op de plek waar het eens stond, in de driehoek Boslaan - Poortweg - parkeerplaats Boschhuis (Lindenlaan). Jakob Been onderzocht de geschiedenis van het hotel en zette de verschillende uitbaters op een rijtje.

door Jakob Been

De Poort

Het Hotel-Pension-Café-Restaurant de Poort was evenals de Poortweg vernoemd naar de poort, die lang geleden toegang gaf tot het gebied rond het klooster. Het klooster was in vroeger tijden namelijk omsloten door een gracht, die pas in 1834 werd gedempt. Door die poort kwam men op een soort brink, waar - aan de binnenzijde van de gracht - verschillende bij het klooster behorende gebouwen stonden.

In 1931 stuitte men tijdens herstelwerkzaamheden van het klooster bij graafwerk op de restanten van de vroegere poort. De funderingen hadden een breedte van 66 centimeter en lagen op een diepte van 1 meter 55. Daaronder bevond zich nog weer een breder voetstuk! Met het oog op die vondsten kan men concluderen, dat de naam ‘De Poort’ uit historisch oogpunt bijzonder goed was gekozen. De poort werd afgebroken in 1836, waarna een boerderij op dezelfde plek werd gebouwd, bewoond door Albert Sassen. De bijnaam van Sassen was Poorten Albert. De boerderij werd in 1894 afgebroken om plaats te maken voor een hotel dat werd gebouwd in opdracht van de stad Groningen, indertijd eigenaar van vele bezittingen in Ter Apel.

Het hotel had een privé-gedeelte waar de pachters - en later de eigenaren - woonden. Het was als volgt ingedeeld: voorkamer, hal, woonkamer, keuken (ook in gebruik voor het hotel), gang, berging (met daaraan vast een garage en schuur). Het hotelgedeelte beneden bestond uit een café-gedeelte van 7,10 x 6,80 meter. Verder waren er twee zalen: een kleine van 6,75 x 5,99 meter en een grote van 10,86 x 5,80 meter. Aan de grote zaal was nog een serre gebouwd van 10,86 x 3,42 meter. Boven waren de slaapkamers van de pachters/eigenaren en de slaapkamers voor de gasten.

De eerste uitbaters

De op 8 juni 1831 in Ter Apel geboren Jan Luitjes was de eerste pachter van het hotel. Hij pachtte het hotel vanaf 1895 en was toen dus al 63 jaar. Luitjes was getrouwd met Anna Schot, geboren 19 november 1831 in 't Schot (Ter Apel) en overleden op 19 juli 1907 in Weerdingermond. Op 2 april 1897 adverteerde hij al in het tijdschrift *De Kampioen*: ‘Logies met ontbijt f. 1,25, diner met wijn f. 1,25 en diner met ½ fles wijn f. 2,-.’ Het hotel werd dertien jaar gepacht door Luitjes, die waarschijnlijk na het overlijden van zijn vrouw van het

Ansichtkaart gemaakt tussen 1908 en 1918. Op de deur staat - te zien als je de foto uitvergroet - de naam J.Mulder. Collectie H. Eenjes.

Foto uit 1934-1935. Op de foto is de ‘Pelikaan’ te zien, het eerste vliegtuig in de speeltuin, later gevolgd door de Uiver. Het jongetje op de foto is Kasper, de zoon van Wubbe Heis op circa tweejarige leeftijd. Collectie mevrouw M. Heis.

hotel af wilde. Jan Mulder nam in 1908 de pacht van Luitjes over. Jan Luitjes overleed op 90-jarige leeftijd op 16 mei 1922. Jan Mulder was geboren op 12 juli 1871 in Muntendam. Voordat hij het hotel overnam, was hij werkzaam als paardentramkoetsier. Mulder trouwde op 26 mei 1900 met Wubbechien Kruit, geboren op 4 november 1874. In 1908 kon hij het hotel pachten. Dat bleef hij doen tot 1918, toen hij naar elders vertrok. Jan Mulder overleed op 16 november 1935 in Odoorn. Vanaf 1918 werd het hotel verpacht aan Galtjo Muntinga. Muntinga was geboren op 2 april 1864 in Wedde. Hij trouwde op 30 juli 1892 met de op 11 augustus 1870 in Vriescheloo geboren Alida Houwina Thedinga. Muntinga kreeg van de stad Groningen de mogelijkheid om het hotel in 1923 te kopen, iets wat hij graag deed. Hij schreef zich in bij de Kamer van Koophandel en begon met de aanleg van de later zo beroemd geworden speeltuin. In 1925 adverteerde hij al om schoolreisjes naar zijn hotel te maken, ‘waar een modern ingerichte speeltuin aanwezig is’. Hij overleed echter vrij plotseling op 64-jarige leeftijd

op 25 juli 1928, ‘na een ziekte van slechts één dag’. De weduwe van Muntinga zette het hotel te koop. Ze verkocht het op 8 april 1929 aan Wubbe K. Heis. Heis was - in de verte - familie van Muntinga: de zus van de schoonmoeder van Wubbe Heis was getrouwd met de broer van Galtjo Muntinga. De weduwe van Muntinga verhuisde naar Den Hulst (Overijssel) zodat ze in de buurt van haar dochter kon wonen. Daar overleed ze op 16 december 1943.

Pelikaan en Uiver als topattracties

Wubbe Kasper Heis werd geboren op 2 juli 1899 in Vlagtwedde. Hij trouwde op 27 april 1929 met Debora Mulder, geboren op 19 september 1901 in Wedde. Samen kregen ze een zoon, Kasper (‘Kappie’) en een dochter, Klaasje. Heis breidde de speeltuin direct uit. Het duurde weliswaar jaren voordat de speeltuin af was, maar toen stonden er ook prachtige attracties. Onder andere een prachtige draaimolen en uiteraard de nodige klimrekken, schommels, wippen, een draaiton en een glijbaan. →

De heer Wubbe Heis op jeugdige leeftijd.

De voorzijde van het hotel met op de voorgrond de prachtige serre. Collectie mevrouw M. Heis.

Ook was er een aantal zitjes en waren er prachtige prieeltjes te vinden, door struiken omzoomd. De meest bekende attractie was toch wel het vliegtuig 'de Pelikaan', genoemd naar een vliegtuig uit de Fokkerfamilie dat in 1933 van Schiphol naar Batavia vloog. Het vliegtuig had als vertrekpunt een klimtoren. Er kon één persoon in zitten en als het werd weggeduwd, gleed het aan een kabel enkele tientallen meters langzaam naar beneden. Daarna kon men het vliegtuigje weer naar boven trekken en kon het geheel weer van voren af aan beginnen. Toen de Pelikaan moest worden vervangen werd het volgende vliegtuig 'de Uiver' genoemd, naar het vliegtuig van de KLM dat op 19 september 1934 vloog tussen Schiphol en Melbourne. Vele kinderen hebben met plezier in deze speeltuin gespeeld.

Het einde van De Poort

Heis was eigenaar van het hotel tot in de jaren zestig. Hij wilde het hotel graag verbouwen en een nieuwe riolering aanleggen naar de eisen van de moderne tijd, maar hij kreeg geen toestemming van de gemeente (Groningen). Hij voelde zich tegengewerkt, omdat de gemeente het volgens hem niet zag zitten dat er twee hotels (hotel Boschhuis stond immers vlakbij) dicht bij elkaar zaten. Uiteindelijk verkocht Heis in 1964 zijn hotel aan de stad Groningen. Die probeerde op alle mogelijk manieren om een nieuwe bestemming voor het hotel te vinden, maar dat lukte helaas niet. Het hotel werd in 1966 afgebroken. Wubbe Heis, de laatste eigenaar van Hotel de Poort, overleed op 75-jarige leeftijd op 4 juni 1975. Zijn vrouw, Debora Mulder overleed op 30 augustus 1983. Zo kwam er een einde aan Hotel de Poort, een plaats waar vele mensen - jong én oud - fijne herinneringen aan koesterden. ■

Bronnen

Mevrouw M. Heis te Ter Apel
www.allegroningers.nl en www.alledrenten.nl, voor genealogische informatie
www.delpher.nl, diverse kranten uit de collectie van de Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.

Reageren? jbeen01@hetnet.nl

De zijkant van het hotel en een deel van de achterkant. De ster van de Heineken reclame is goed te herkennen (1964).
 Collectie mevrouw M. Heis.

Advertentie in Prov. Drentsche en Asser Crt, 13-06-1925.

Advertentie in de Noord-Ooster, 07-09-1929.

De speeltuin van het hotel. Collectie mevrouw M. Heis.

De prachtige veranda van het hotel. Collectie mevrouw M. Heis.

Het portret van ...

Albert Schuring en Rikste Migchels

door Albert Migchels

De foto's zijn omstreeks 1873 gemaakt.

Albert Schuring, geb. Laude 09-03-1839, landbouwer, ovl. Onstwedde 08-02-1906, zoon van Albert Harms Schuring (1797-1891), landbouwer, en Harmke Ailts Volders (1807-1876), tr. Onstwedde 13-06-1873
Rikste Migchels, geb. Onstwedde 20-02-1842, ovl. Onstwedde 13-10-1930, dochter van Abel Harms Migchels (1801-1867), landbouwer, en Albertien Harms Karskens (1808-1892).

Uit dit huwelijk zijn vier kinderen geboren:

1. **Albertine Janna Schuring**, geb. Laude 25-05-1874, ovl. Veenhuizen 24-03-1918, tr. Onstwedde 19-07-1901 Geert Volders (1870-1953), zoon van Berend Volders en Fennechien Bessembinders.
2. **Harmke Alkina Schuring**, geb. Laude 05-08-1876, ovl. Onstwedde 01-04-1931, tr. Onstwedde 02-05-1905 Jan Huiges (1881-1955), zoon van Nanne Huiges en Grietje Besseling.
3. **Albert Schuring**, geb. Laude 23-11-1878, ovl. Winschoten 27-05-1964.
4. **Abelina Geertruida Schuring**, geb. Onstwedde 02-08-1881, ovl. Onstwedde 06-09-1925, tr. Onstwedde 11-06-1914 Hidde Bessembinders (1879-1955), zoon van Jan Bessembinders en Fennechien Wilzing.

**‘Werken met de krachten
van de natuur’**

Boerderij Hoofdweg 37 Bellingwolde.
Foto collectie P.L. Dinkla.

Willem Heero Dinkla: landbouwer in hart en nieren

Willem Heero Dinkla is een bescheiden man, maar rijkelijk bedeed met een rake, vaak beschouwelijke humor. “Ik wil niet groot doen”, is een zin die nogal eens in ons gesprek opduikt. Achter die bescheidenheid gaat een landbouwer in hart en nieren schuil en dat heeft hij niet van een vreemde.

Foto collectie W.H. Dinkla.

door Tjarko van Dijk

Het geslacht Dinkla

Willem stamt uit een geslacht dat al sinds 1838 van vader op zoon de monumentale boerderij bestiert aan de Hoofdweg 37 in Bellingwolde. Willem Dinkla is de vijfde generatie in deze inmiddels al zeven generaties tellende Bellingwolder tak van de familie Dinkla. Oorspronkelijk kwamen de Dink(e)la's uit een klein dorp in de buurt van Emden: Visquard. Van de voorvader uit Visquard is weinig bekend. We weten dat hij Pieter Jacobs heette, dat hij in 1736 huwde met Hilje Hansen en dat zij samen in Bunderneuland een boerderij huurden van de Groninger predikantenfamilie Sijlman. Omstreeks 1798 doet de achternaam Dinkela zijn intrede in de familie. De naam verwijst naar een oud tarweras: ‘dinkel’, beter bekend als spelt. Later verandert de naam in Dinkla.

Een kleinzoon van de voorvader uit Visquard was Pieter Lauwers Dinkla. Hij huwde in 1805 Renske Elzes Bruggers uit Vriescheloo. Samen dreven zij de boerderij aan de Dorpsstraat 45 in Vriescheloo, die Renske had geërfd. In 1838 zou hun zoon Engel Bruggers Dinkla, geboren in 1812, zich vestigen in de boerderij aan de Hoofdweg 137 in Bellingwolde. Voordat hij de boerderij kocht, nam hij als fuselier (een met een geweer bewapende infanterist) deel aan de Tiendaagse Veldtocht tussen 2 en 12 augustus 1831. In deze militaire expeditie, die koning Willem I had bevolen, werd tegen de opstandige Belgen gestreden. Een jaar later was Engel ook betrokken bij de verdediging van de citadel van Antwerpen. De citadel moest worden opgegeven toen de Fransen ingrepen en Engel bracht daarna een half jaar door in een Frans krijgsgevangenkamp in Noord-Frankrijk. Zes jaar later kocht hij de boerderij aan de Hoofdweg 37. Behalve als landbouwer was Engel ook actief op bestuurlijk vlak als gemeenteraadslid en als wethouder in de gemeente Bellingwolde.

Zijn zoon Pieter Louwrens Dinkla was naast zijn werk als landbouwer op het familiebedrijf eveneens

werkzaam op bestuurlijk gebied in Bellingwolde. Hij was er burgemeester van 1895 tot 1913. Tijdens zijn bestuur kwamen de kanalisatieplannen voor Westerwolde tot stand. Dit leidde onder andere tot de aanleg van het voor Bellingwolde belangrijke Boelo Tijdenskanaal. Het landbouwbedrijf aan de Hoofdweg 37 werd hierna voortgezet door zijn zoon Willem Heero Dinkla van 1904 tot 1930 en daarna van 1930 tot 1958 door zijn zoon Pieter Louwrens Dinkla. Uit zijn huwelijk met Fenna Rixta Geertsema werd op 17 november 1931 ‘onze’ Willem Heero Dinkla geboren. Hij groeide op als enig kind en achteraf betreurt hij dat. “Als je opgroeit te midden van broers en zusters doe je spelenderwijs veel vaardigheden op”, zegt hij. En hij vervolgt: “Dat miste ik. Maar ik speelde veel met vriendjes: bijvoorbeeld met de zoon van opperwachtmeester Wiegers, die hier vlakbij →

Engel Bruggers Dinkla met onderscheiding voor deelname aan de Tiendaagse Veldtocht. Foto collectie MOW.

Boerderij Dorpsstraat 45 Vriescheloo. Foto T. van Dijk.

in de marechausseekazerne woonde en met de jongens van Edens. Die woonden aan de Rhederweg, waar hun ouders een sigarenzaak hadden.”

Op de vraag welke plaats zijn familie innam in Bellingwolde zegt hij: “Herenboeren waren we zeker niet. Mijn vader werkte zelf mee op de boerderij. Ja er waren wel zes of zeven arbeiders, maar hij stak zelf ook de handen uit de mouwen. Herenboeren waren meer de generaties voor hem, die van mijn opa en verder terug. Toen was er ook nog veel meer personeel. Maar de verhoudingen tussen de boeren en de landarbeiders waren hier in Bellingwolde altijd minder gespannen dan in het Oldambt. Daar versilde dat trouwens ook van plaats tot plaats. Was de kerkelijke binding groot, zoals in Midwolda, dan waren de spanningen minder. Dat was in Finsterwolde en Beerta niet zo.”

Mijn moeder nam mij in Groningen soms mee naar een lunchroom. Dat was iets bijzonders, want uit eten gaan met je ouders, dat kwam eigenlijk nooit voor.

Kindertijd

Om een idee te krijgen hoe het was om op te groeien op een Bellingwolder boerderij in de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw, vroeg ik Willem iets te vertellen over zijn kindertijd. “Op de boerderij en daarbuiten vermaakte ik mij goed. Mijn vriendjes en ik knikkerden bijvoorbeeld. Dat knikkeren was anders dan het knikkeren van nu. Je liep, onderwijl ijzeren ballen

gooiend, naar school. De een gooide en dan moest jij erachteraan gooien. Je moest dan de andere ijzeren bal raken. Als ze op de tramrails stuitte, vlogen ze een heel eind weg: ijzer op ijzer. Tot 1947 liep hier namelijk nog de tramrails van Ol Graitje.” Dit was de bijnaam van de Stoomtramweg Maatschappij Oostelijk Groningen. Die bijnaam had de tram gekregen vanwege de lage snelheid waarmee gereden werd.

“Tollen deden we ook op bepaalde tijden van het jaar. Het was net of er jaargetijden voor al die verschillende spelletjes waren. Toen we wat ouder werden, gingen we ook wel vissen en fietsen in de omgeving. Als klein kind had ik ook een klein fietsje: een driewielertje. Dat was toen bijzonder. Nu zie ik door het dorp kleine kinderen voorbij komen, die kunnen bijna al fietsen voordat ze lopen kunnen. Prachtig vind ik dat. Maar toen hadden de meeste kinderen geen fiets.”

Er waren ook wel verenigingen in het dorp. “Je had bijvoorbeeld het Jeugdkoor van meester Dijkmeijer van de Westerschool. Een keer ben ik gevraagd om te komen voorzingen bij hem. Dat was geen succes, want ik hoefde nooit meer terug te komen. Voor en tijdens mijn lagere schooltijd ben ik nooit lid geweest van een vereniging. Later als tiener ging je of naar tennis of naar voetbal. Ik was lid van de tennisvereniging. Een muziekinstrument heb ik nooit gehad. Ik wilde wel graag fluit spelen, maar daar had mijn vader geen oren naar. Ik ben zuinig opgevoed.”

Zeker voor kinderen was het een klein wereldje. Dinkla: “Buiten Bellingwolde kwam je maar zelden. Als er een vracht graan naar Winschoten gebracht moest worden, reed ik wel mee op de wagen met een span paarden ervoor. Heel soms mocht ik met mijn moeder mee naar Groningen als zij daarheen ging om boodschappen te doen. We gingen dan eerst naar Winschoten met de bus en vervolgens namen we de trein naar Groningen.

Mijn moeder nam mij in Groningen soms mee naar een lunchroom. Dat was iets bijzonders, want uit eten gaan met je ouders, dat kwam eigenlijk nooit voor.” Als kind had Willem ook geen taken op de boerderij. “Wel herinner ik me dat ik een bokkenwagentje had dat ik zelf trok. In de oogsttijd ging ik daarmee naar het land om schoven op te halen. Ik kon dan een stuk of drie schoven meenemen. Zo had ik als kind het gevoel dat ik echt meewerkte.”

School

Toen brak de schooltijd aan. Dinkla: “Naar de kleuterschool ben ik nooit geweest en ik ging dus rechtstreeks naar de lagere school. Dat was de Westerschool. Als je de eerste dag naar school ging, kreeg je een zak met koekjes mee. Ieder kind kreeg dat toen. Die koekjes at je niet allemaal tegelijk op hoor. Onder leiding van de juffrouw deden alle kinderen daar weken over. Sommige meesters en juffen konden geweldig met kinderen omgaan en sommigen ook helemaal niet. Daar wilde je wel tegenaan schoppen. Maar ik was geloof ik ook niet een van de gemakkelijksten op school. Mijn lievelingsvakken waren geschiedenis en aardrijkskunde. Daar haalde ik goede cijfers op, maar voor gedrag en vlijt kreeg ik vaak een zesje. Als mijn vader die cijfers zag, zei hij tegen mij: ‘Wim, dat moeten achten worden’.

Aan het eind van de lagere school werd bepaald waar

je heen ging. Veel boerenkinderen gingen naar de HBS in Winschoten, maar ik was niet zo’n hoogvlieger en daarom ging ik naar de ULO in Bellingwolde. Dat was een teleurstelling voor mijn ouders. Maar voor mij was het goed. Als je naar Winschoten ging en je was niet zo’n liefhebber van leren dan kon je wegduiken in de massa. In Bellingwolde kon dat niet. Aardrijkskunde en geschiedenis bleven op de ULO mijn lievelingsvakken. Ook van de talen hield ik, hoewel je toen wel veel rijtjes moest leren. Later ben ik meerdere keren in Canada geweest. Daar leerde je in een paar weken meer Engels dan in een half jaar op school.”

Op 10 mei 1940 stond mijn vader bij mijn bed en zei tegen mij: ‘Kom er maar uit: het is oorlog’

Oorlog

Voor een deel speelde jouw schooltijd zich in de oorlog af. Wat kun je je daarvan herinneren? “Ik herinner mij nog goed dat op 10 mei 1940 mijn vader bij mijn bed stond en tegen mij zei: ‘Kom er maar uit: →

Pieter Louwrens Dinkla, burgemeester van Bellingwolde van 1895 tot 1913. Foto collectie W.H. Dinkla.

De Westerschool in Bellingwolde omstreeks 1934. Collectie RHC De Groninger Archieven.

De nog steeds zichtbare inslagkrater van het bombardement van 1943 achter Museum de Oude Wolden. Foto T. van Dijk.

het is oorlog'. Toen werden de bruggen opgeblazen, zoals de Rhederbrug en de brug over de Westerwoldse A. Die ontploffingen kon je goed horen. Ondanks dat kwam de melknecht nog helpen bij het melken van het vee. Ik heb er nog altijd respect voor, dat hij toen toch kwam. We hebben geluk gehad hier in Bellingwolde. Gevochten is er niet en pas na een paar dagen kwamen er een paar auto's met Duitse soldaten die naar het gemeentehuis gingen om met de burgemeester te praten. In het begin van de oorlog zag je hier ook geen Duitse soldaten. Later wel. Toen kwamen ze paarden vorderen. Die werden op verschillende plekken in schuren ondergebracht. Daar was dan ook een Duitse soldaat bij om ze te verzorgen. Die werd dan ingekwartierd. Ook bij ons stonden wel twintig gevorderde paarden in een schuur. Die werden verzorgd door een Duitse soldaat, die bij ons was ondergebracht. Leo Grave heette hij. Hij kwam uit Lingen, waar hij schoenmaker was. Dat was een nuvere kerel. Daar had je geen haatverhoudingen mee. Hij liet ons ook altijd meegenieten van de rantsoenen die hij kreeg als soldaat. Daar waren vaak heerlijke worsten bij. Ik herinner mij nog dat een van die paarden dood ging en bij ons begraven werd. Bij het graf hield een van die soldaten een grafrede, waarin hij de spot dreef met de redes voor gevallen Duitse soldaten. Onder veel gelach hield hij ook zo'n rede waarin hij het paard prees, omdat hij gevallen was voor Führer, Volk und Vaterland."

Het bombardement van 1943 kan Dinkla zich ook nog goed herinneren. "Ik zat toen in de derde klas op de lagere school. Rond negen uur hoorden wij vliegtuigen overkomen. Kort daarna hoorden we hevige explosies. We hebben toen heel veel geluk gehad, want in het land vlakbij de meesterswoning sloeg een bom in. Hadden die vliegtuigen hun bommen één à twee seconden langer vastgehouden, dan was onze school getroffen. Er zijn toen heel veel bommen in Bellingwolde terecht gekomen, waarbij vier doden zijn gevallen. Het is een

wonder dat het er niet meer geweest zijn. Een van die doden was Fentje Koens, een meisje uit mijn klas, dat op die dag ziek thuis gebleven was. Hun huis werd getroffen en zij is daarbij omgekomen. Dat heeft veel indruk op mij gemaakt. Ook het huis waarin nu het museum gevestigd is, werd getroffen en de vijverachtige gaten die je daar nog kunt zien in het bos erachter zijn kraters van bommen die daar toen zijn ingeslagen. Ook bij ons op het land kun je nog steeds de plekken zien waar toen bommen zijn gevallen."

Bevrijding

"De bevrijding staat mij nog goed voor de geest: over de Blijhamsterweg kwamen Poolse soldaten in Brenncarriers aangereden, die Bellingwolde introkken. Geweldige kerels waren dat. Zij brachten ook heerlijke sigaretten mee. Een beetje kerel rookte in die tijd. Ik had het roken geleerd met bietenloof. De onderste bladen daarvan kon je goed roken. Dat smaakte natuurlijk nergens naar. Maar de Polen namen Engelse sigaretten mee en die smaakten geweldig. Een tijd lang waren er ook Poolse soldaten ondergebracht in het theehuisje bij onze boerderij."

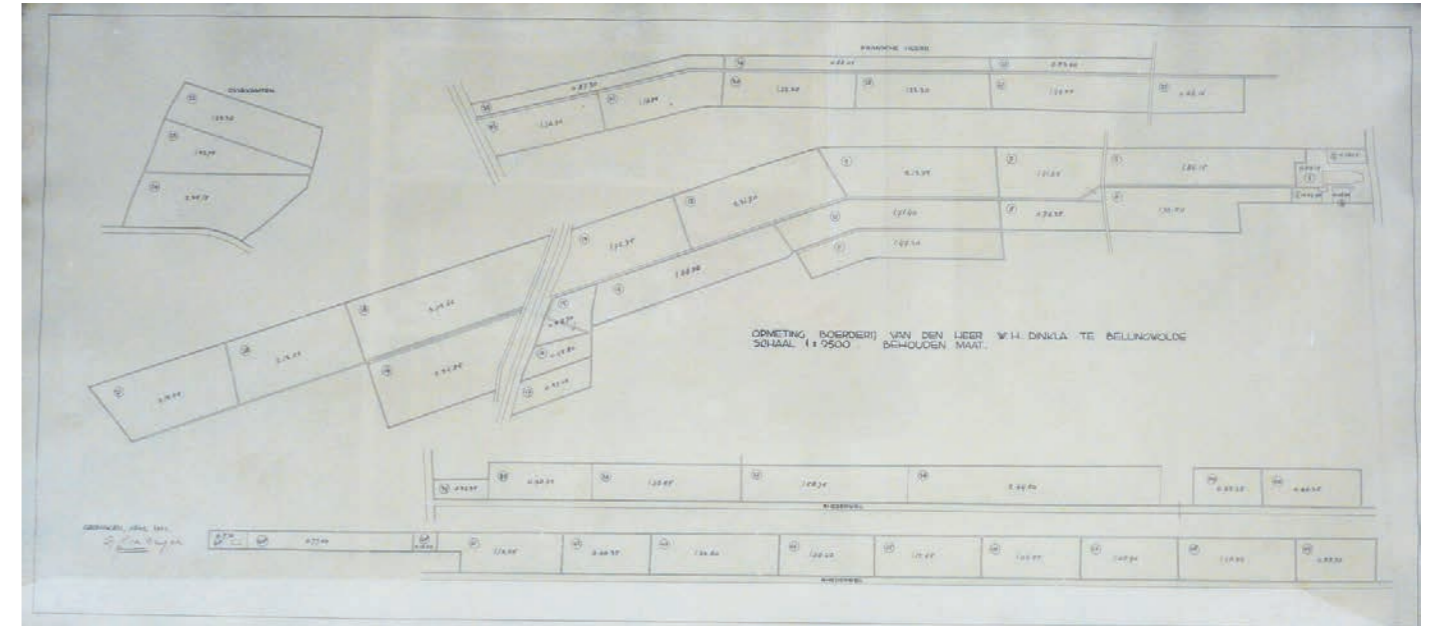
Zonder die ruilverkaveling hadden we het hier als landbouwers na de oorlog nooit kunnen redden

Boer

In de jaren vijftig heb je het familiebedrijf van je ouders overgenomen. Hoe kijk je terug op je leven als boer in Bellingwolde en op de ontwikkelingen in de landbouw, die je hebt meegemaakt? "Kort na de oorlog deed ik eindexamen. Dat ik boer wilde worden stond voor mij altijd vast. Daar werd thuis trouwens ook zonder meer van uitgegaan. Dus ging ik na mijn eindexamen naar de

Willem Dinkla: "Ik heb het voorrecht dat ons bedrijf, dat nu honderdtachtig jaar oud is, verder gaat met de zesde en de zevende generatie Dinkla's: met mijn zoon Pieter en mijn kleinzoon Willem". Op de foto het begin van de graanoogst op het land van de Dinkla's in Bellingwolde (2014). Op de combine zit kleinzoon Willem; Pieter Dinkla maakte de foto.

De smalle heerden van de boerderij van de familie Dinkla voor de ruilverkaveling. Collectie W.H. Dinkla.

Rijkslandbouwwinterschool. Nu zou dat de middelbare landbouwschool zijn. Je ging dan echt het huis uit en dat vond ik prachtig. De landbouwschool was namelijk in Groningen en daar ging ik in de kost. De opleiding duurde twee winters. Ik heb dat een fijne tijd gevonden. Je leerde het vak daar, maar ook niet meer dan dat. Nu is het landbouwonderwijs veel beter geworden. Er is veel vooruitgang geweest op dat gebied."

Daarna moest Dinkla in dienst. "Tijdens mijn dienstitijd heb ik in 1953 dankzij een vertraagde militaire trein het grootste geluk van mijn leven gehad. Ik moest toen een tijd wachten in Groningen op de trein naar Winschoten en besloot de stad in te gaan. Daar zag ik in de Herestraat mijn nichtje lopen met een paar vriendinnen. Zij stelde mij aan hen voor. Een van hen was Immy Huisman uit Finsterwolde. Wij bleven elkaar ontmoeten en dat werd al snel verkering. In 1958 zijn we getrouwd. We hebben drie kinderen gekregen, twee dochters: Janneke en Fenna, en een zoon: Pieter. Immy en de kinderen, dat noem ik rijkdom."

"Na mijn opleiding en mijn dienstitijd ben ik volledig als boer op ons bedrijf gaan werken. Dat was in een periode dat de mechanisatie op gang kwam. De mechanisatie heb ik, in mijn jaren als boer, zich zien voltrekken. Voor de oorlog stond deze op een laag pitje. Dat had deels te maken met het grote aanbod aan arbeidskrachten in dit gebied. Maar dat veranderde na de oorlog. In het kader van de Marshallhulp kwamen toen de eerste tractoren uit Amerika en Engeland. 'For European Recovery' stond daar op, weet ik nog. Daarna heeft de mechanisatie een enorme vlucht genomen tot aan de combines en de volwassen tractoren, uitgerust met GPS, van nu aan toe. Onze boerderij veranderde daardoor in een tweemansbedrijf, terwijl het landbouwareaal steeds groter werd.

Aan die ontwikkelingen in de landbouw, na de oorlog, hebben ook de kwekers van granen, aardappelen en bieten een grote bijdrage geleverd door rassen te kweken die ziektebestendiger waren. Ziektebestrijding en onkruidbestrijding op de humusrijke gronden hier waren heel belangrijk. Ook de landbouwvoorlichtingsdienst heeft hierbij een grote inbreng gehad."

Veel betekenis voor de landbouw heeft de ruilverkaveling Bellingwolde/Blijham in de jaren zestig gehad. Dinkla: "Voor de ruilverkaveling lagen hier veel langgerekte, smalle heerden land. Onze boerderij had vanaf de Duitse grens tot over de Westerwoldse A over een lengte van bijna acht kilometer heerden land liggen. Die waren veel te smal om effectief te kunnen mechaniseren. Voor de landbouw in Bellingwolde heeft de ruilverkaveling daarom een nieuwe kans betekend. Zonder die ruilverkaveling hadden we het hier als landbouwers na de oorlog nooit kunnen redden."

Zesde en zevende generatie Dinkla's

"In mijn werkzame leven als boer heb ik zo ons werk en ons bedrijf enorm zien veranderen. Het vak is door alle technische ontwikkelingen ingewikkelder geworden, maar wat niet veranderd is en wat ook nooit veranderen zal, is dat de boer moet werken met de krachten van de natuur. Daar moet hij talent voor hebben en ook een beetje geluk. Dat maakt dit ook zo'n mooi vak en ik heb het voorrecht dat ons bedrijf, dat nu honderdtachtig jaar oud is, verder gaat met de zesde en de zevende generatie Dinkla's: met mijn zoon Pieter en mijn kleinzoon Willem. Dat geeft, terugkijkend op mijn werkzame leven, heel veel voldoening." ■

Dit artikel wordt u aangeboden door MOW, www.museumdeoudewolden.nl

Literatuurgeschiedenis van de Kanaalstreek en Westerwolde

‘Den is ’t hier weer zömmer, den lacht alles weer’

Deel 5: A. H. Smith, een veelzijdig schrijver

Jan Hendrik Neuteboom wordt vaak gezien als dé schrijver van Westerwolde. Maar vlak Ammo Henderikus Smith niet uit. Ook hij heeft tot op de dag van vandaag bewonderaars. Zij bliezen bijvoorbeeld zijn verhaal ‘Roeg Wilt’ nieuw leven in.

door Hans ter Heijden

Ammo Henderikus Smith (1860 – 1944) werd geboren in Onstwedde, was onderwijzer in Heiligerlee en Zuidbroek en later leraar Nederlands in Veendam. In *Geschiedenis van de Groninger Literatuur* schrijft dr. P.J. van Leeuwen over hem: “Hoewel hij een uitstekend kenner was van het dialect van zijn geboortestreek heeft hij toch betrekkelijk weinig in het Westerwolds geschreven. In de *Driemaandelijke Bladen*¹ en het *Maandblad Groningen* verschenen een aantal gedichten en enige verhalen, waarvan in het bijzonder genoemd kan worden ‘Roeg Wilt’ (*Maandblad Groningen*, 1929), dat handelt over het bekende gegeven van een mens die zijn ziel verkoopt aan de duivel.”

Roeg Wilt

Smith is misschien (nog) wat minder bekend dan Neuteboom, maar zijn door overlevering ontstane verhaal ‘Roeg Wilt’ is niet onopgemerkt gebleven. Professor Klaas Heeroma nam het op in zijn verkenning van het Westerwolds en Meijco van Velzen eerde de schrijver in de titel van de door hem samengestelde bundel *Roeg Wilt en andere Westerwoldse verhalen*. Tot op de dag van vandaag leeft Roeg Wilt voort. Zo worden er vanuit Gasterij Natuurlijk Smeerling Roeg

Wiltwandelingen gehouden. List, bedrog, dood en verderf, Roeg Wilt strooide er kwistig mee in zijn leefgebied rond de Roeg Baarg, in Ter Wupping en Smeerling. Vorig jaar kreeg hij tijdens de naar hem genoemde wandeling gezelschap van een ander mythologisch heerschap uit dezelfde streek, Aycke van Ellersinghuizen. Zijn verhaal werd opgeschreven door Albertus Johannes Smith en in 1896 als feuilleton in het *Nieuwsblad van het Noorden* gepubliceerd. Deze Smith (geen familie) was ook onderwijzer en later hoofd van de school in Noordbroek. Tijdens de Roeg Wiltwandeling in 2016 doken verschillende personages uit beide volksverhalen op.

Schoulappers en Oldambster Woelingen

Onder de schuilnaam Gerrit Witse gaf Ammo Henderikus Smith ook een gedichtenbundeltje uit: *Schoulappers*. *Veenkoloniaole, Westerwoldsche en Oldambtster Veurdrachten*. Smith publiceerde ook in het Nederlands. Zo gaf J. Bakker in Drieborg een boekje uit met *Oldambster Woelingen*. *Historische herinneringen uit de jaren 1834-1835 en Op en om de Oude Pijp te Winschoten*. Ter gelegenheid van de vijfde boekenbeurs van de Oost-Groninger Antiquaren Kring in Winschoten verscheen hier in 2006 een fraaie facsimile-uitgave van.

Titelpagina van ‘Schoulappers’.

1) *Driemaandelijke Bladen*: van 1901 tot 1930 het orgaan van de Vereniging tot onderzoek van Taal en Volksleven in het Oosten van Nederland. In 1949 was er een herstart en vanaf 1955 was het tevens het orgaan van het Nedersaksisch Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen. In 2002 verscheen de laatste jaargang.

Van Leeuwen vindt het literaire werk van Smith niet zijn sterkste kant. Volgens hem lag diens belangstelling vooral op historisch en taalkundig terrein. Hij doelt dan vooral op zijn artikelen(series) op dat gebied in de *Driemaandelijke Bladen* zoals ‘De Westerwoldse dialecten’ (1913) en in *Maandblad Groningen*: ‘Veur zestig joar in Westerwolde’ (1932-1934), ‘Taal, dialect en volksleven’ (1936) en ‘Groningse woorden en uitdrukkingen’ (1939-1941).

Eerbetoen in Maandblad Groningen

Maandblad Groningen is ronduit positief over het veelzijdige schrijverschap van A.H. Smith. Ter gelegenheid van zijn 80e verjaardag wijdt het blad in oktober 1940 een redactioneel eerbetoen van een hele pagina aan de inmiddels al lang gepensioneerde leraar Nederlands, die dan echter nog steeds schrijft. Enkele citaten:

(...)Wij kunnen hier niet uitweiden over zijn geheele levensloop – dat zou buiten het kader van dit blad vallen – maar willen met vreugde constateeren, dat hij een aparte plaats heeft behouden in de rij van Groninger schrijvers; apart vooral door zijn veelzijdigheid:

- zijn talent als innemend verteller, gaf ons vele humoristische verhalen en voordrachtsverzen van Gerrit Witse (hier wordt verwezen naar ‘Schoulappers’ HtH);
- zijn omvangrijke, gedegen kennis van de Ned. Taal- en letterkunde bleek in de rubrieken ‘Platduitsch’ en de etymologie van merkwaardige Groninger woorden, het resultaat van een groote studie op zichzelf, dat we thans bij gedeelten publiceren;
- in de afd. voor geschiedenis gaf hij altijd frissche bijdragen; niet als een gemakkelijke compilatie, maar als vruchten van wetenschappelijke speurtochten in archief en Univ. bibl.;... tot op deze hooge leeftijd toe! (...)

De redactie eindigt met de woorden: “Smith, wie laangen joe d’haand – gelok en ’t alerbeste, heur! Veur joe, Veur ’t Moandblad. En zoodounde ook mit veur ons zulf”.

Literatuur

Prof. Dr. K.H. Heeroma, *Westerwolds. Een verkenning* (Groningen 1966).

Dr. P.J. van Leeuwen, *Geschiedenis van de Groninger Literatuur* (Scheemda 1984).

Meijco van Velzen (red.) en Geert Schreuder (ill.), *Roeg Wilt en andere Westerwoldse verhalen* (Bedum 1987).

Maandblad Groningen, 23ste jaargang nummer 10 (Groningen, oktober 1940).

Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren: www.dbnl.org

Roeg Wilt en Aycke van Ellersinghuizen doemen op tijdens een ‘Roeg Wiltwandeling’ in de omgeving van Onstwedde. Foto: Meyco van Velzen.

Schoulappers

*As de schoulappers fladdren
Langs bloumen en bosch,
Over velden en wegen,
Over wailand en mos –
Den is ’t hier weer zömmer,
Den lacht alles weer
En t zingt, springt en jubelt
Rondom ons heer.*

*En disse schoulappers
Wat willen dei doun?
Zij vraogen ’n steetje
In joen hoes mit fatsoun –
Waar ’t zömmer in hoes is,
Daor fladdren zij rond
En maoken mit lachen
Joe ’t harte gezond.*

Gerrit Witse

(pseudoniem van A.H. Smith)

Uit: *Schoulappers* (bonte dagvinders),
uitgave M.D. de Lange (Veendam 1914)

A.H. Smith, de schrijver van ‘Roeg Wilt’.
Foto:
Maandblad
Groningen,
oktober 1940.

Maandblad
Groningen,
oktober 1940

Woningwet 1901

Een huis met een lapje grond

Woningwetwoningen in de gemeente Vlagtwedde

In 2015 verscheen *Zestien vierkante meter. Arbeiderswoningen op Groninger dorpen 1900 – 1950*. Over Vlagtwedde vertelt het boek hoe de gemeente daar in de jaren twintig en dertig met moeite een schamel aantal arbeiderswoningen wist te bouwen. De schrijver van het boek, Joop Tilbusscher, gaf in december 2015 een lezing voor de HVW met een aantal nieuwe vondsten, maar ook met vraagtekens over de eerste woningwetwoningen. In dit artikel graaft hij met succes verder.

door Joop Tilbusscher

De Woningwet van 1901 gaf gemeenten forse overheidssteun om arbeiderswoningen te bouwen. Tot 1910 waren er nauwelijks gemeenten die daar gebruik van maakten. Zij waren bang zich in de schulden te steken voor een onderneming waar ze geen ervaring mee hadden. In Groningen was de gemeente Zuidhorn er in 1906 als eerste bij, in 1912 begon het Nutsdepartement Bellingwolde arbeiderswoningen te bouwen en vanaf 1914 kwam de bouwstroom in heel Groningen op gang. De gemeente Vlagtwedde bleef achter, er werden wel woningstichtingen opgericht, maar de eerste bouwopdracht kwam in 1918 met tien woningen in Ter Apel. De komst van burgemeester Jan Buiskool in 1919 was een omslag; in dat jaar werden enkele tientallen arbeiderswoningen gebouwd. Over de woningbouw in Bourtange, Sellingen en Vlagtwedde biedt het gemeentearchief van Vlagtwedde de volgende informatie.

Burgemeester Buiskool

Toen Buiskool burgemeester werd, bestond de Stichting Woningbouw Vlagtwedde al en hij zorgde dat Sellingen snel ook zo'n stichting kreeg. Hij onderstreepte het belang ervan door zelf voorzitter te worden. Nog in 1919 bouwde de Vlagtwedder stichting drie 'complexen', die

van Sellingen één. Daar zou het voorlopig bij blijven.

In Vlagtwedde ging het om 30 woningwetwoningen:

- Elf vrijstaande woningen, in aanbouw in 1918, zeven aan de Vledderkamp, de nummers 12 t/m 24 en vier - inmiddels afgebroken - aan Het Laantje.
- Dertien vrijstaande woningen aan de Schoolstraat, de huidige nummers 86 t/m 104 en inmiddels verdwenen: Vledderkamp 1, 3 en 5 en Oostersingel 1, 5 en 9.
- Drie dubbele woningen aan de Vlagtwedderstraat in Bourtange, de nummers 70 t/m 80.
- In Sellingen verrezen drie dubbele woningen, aan de Westerkamp de nummers 20/22 en aan de ds. W. Reindersweg de nummers 7 t/m 10.

Wie de woningen bekijkt en vergelijkt, ziet dat het om vijf verschillende ontwerpen gaat, geen seriebouw dus. De bouwtekeningen zijn van één architect, steeds verschijnt de handtekening van ene T. Viersen uit Ter Apel. Van deze architect is ook bekend dat hij in 1920 voor zijn woonplaats Agodorp tekende. Het lukte niet om meer over hem te vinden. Bijna honderd jaar later blijkt dat Viersen een goede architect was. Zijn ontwerpen hebben veel latere woningbouw bouwtechnisch en in gebruikswaarde overleefd.

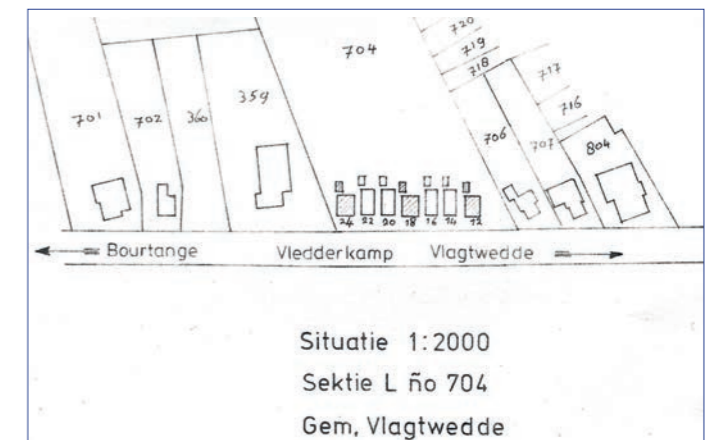
Vledderkamp 12-24 in Vlagtwedde (1917)

Naar Engels voorbeeld

Welk model arbeiderswoning schreef de Woningwet voor? De overheid gaf geen voorbeelden van modellen. Veel architecten grepen in deze beginjaren dan ook terug op de tekeningen die de Engelsman Henry Roberts rond 1850 maakte: dubbele woningen met een of twee kruiskappen, grote dakkapellen in het midden of aan weerszijden. In 1919 stonden daarvan verspreid over Groningen inmiddels veel voorbeelden, die Viersen volgde met woningen in Sellingen en Bourtange. Dit type woning werd waarschijnlijk gekozen omdat er op de verdieping veel slaapruiimte ontstond. De huizen in Bourtange wiken daarvan af, ze verbergen in het achterste deel van de woning een schuur van 25 m², heel nuttig bij de 800 m² grond waar elke woning over beschikte. Er werden daarvoor geen - van de drie - slaapkamers ingeleverd, maar wel de aparte keukens. Koken moest maar in de schuur gebeuren.

Het hoorde bij Vlagtwedde: een huis met grond om voor het gezin groente te telen. Vanaf 1918 kwamen er via de Landarbeiderswet woningen in eigendom van landarbeiders. Deze woningen hadden een klein voorhuis dat via twee 'krimpjes' doorloopt in een schuur. Er moest een woonkamer zijn, maar het aantal slaapkamers was vrij. De huizen aan de Schoolstraat lijken van buiten landarbeiderswoningen, maar zijn toch woningwetwoningen, huurhuizen met drie slaapkamers. De percelen telden 800 tot 1000 m², terwijl voor een echte landarbeiderswoning in Westerwolda het tienvoudige normaal was. Al om die reden kwamen veel arbeiders er niet op af.

De woningen aan Vledderkamp zijn tijdloos. Vrijstaande woningen met zadelpak zijn vanaf de jaren twintig steeds weer gebouwd, vaak ook in een groter formaat. Het zijn de meest 'stadse' van de woningen uit 1919 en ze hebben veel minder grond, ook gezamenlijk. Het

Kadastrale kaart Vledderkamp (1919)

perceel was naar de straat toe zo smal, dat er afwisselend één brede en twee smalle woningen naast elkaar zijn gebouwd. De smalle woningen zijn dieper en hebben hun 'voordeur' aan de zijkant. Zo passen er zeven woningen op de beschikbare grond. Van de drie 'complexen' had Vledderkamp de laagste huur.

Hutten, keten, krotten

De vele hutten, keten en krotten in de buitengebieden van de gemeente Vlagtwedde bleven nog lange tijd het beeld en het imago van Westerwolda bepalen. Als Buiskool dat wilde veranderen, was de nieuwbouw van 1919 dan de goede manier? Uitgelokt door de royale voorschotten van het Rijk, maakte Vlagtwedde dezelfde fout als andere gemeenten: de nieuwe arbeiderswoningen moesten ruim, degelijk en hygiënisch zijn, bij de tijd. De huurprijs bleek het grote knelpunt. Natuurlijk waren de huizen voor die tijd prachtig, maar ze waren zo duur, dat haast niemand ze kon betalen, een gemiddeld arbeidersgezin in ieder geval niet. Er stonden dus woningen te pronken die veel te duur waren.

Van de meeste bouwstichtingen in Vlagtwedde is weinig meer bewaard dan de jaarlijkse accountantsrapporten. →

Vlagtwedderstraat Bourtange (1919)

Westerkamp Sellingen (1919)

ds. Reindersweg Sellingen (1919)

Begrijpelijk, want de bijdragen van het Rijk hingen daarvan af. Die rapporten zijn nog steeds interessant, omdat ze een indruk geven van bouwkosten en huurprijzen. De huren zijn moeilijk naar vandaag te vertalen. Tussen 1914 en 1920 was de inflatie enorm, de gulden verloor in zes jaar de helft van zijn waarde en herstelde toen weer. In 1936 stond de gulden bijna weer op het niveau van 1914. In die golfbewegingen is de verhouding tussen huren en koopkracht moeilijk te berekenen. We kunnen wel bepalen wat een arbeider rond 1920 kwijt was aan een gangbaar huis en dat vergelijken met de huren van de nieuwbouwwoningen. Huurwoningen waren er weinig in Vlagtwedde, de meeste gezinnen pachtten een stuk grond van één tot drie hectare en zetten daar voor eigen rekening een huisje op. De woonlasten daarvoor waren rond 1920 tussen 90 en 150 gulden per jaar. Vergelijk dat eens met de gemiddelde huren van de nieuwe woningtypen in Vlagtwedde:

- Vledderkamp Vlagtwedde fl. 210 per jaar
- Schoolstraat Vlagtwedde fl. 234 per jaar
- Vlagtwedderstraat Bourtange fl. 293 per jaar

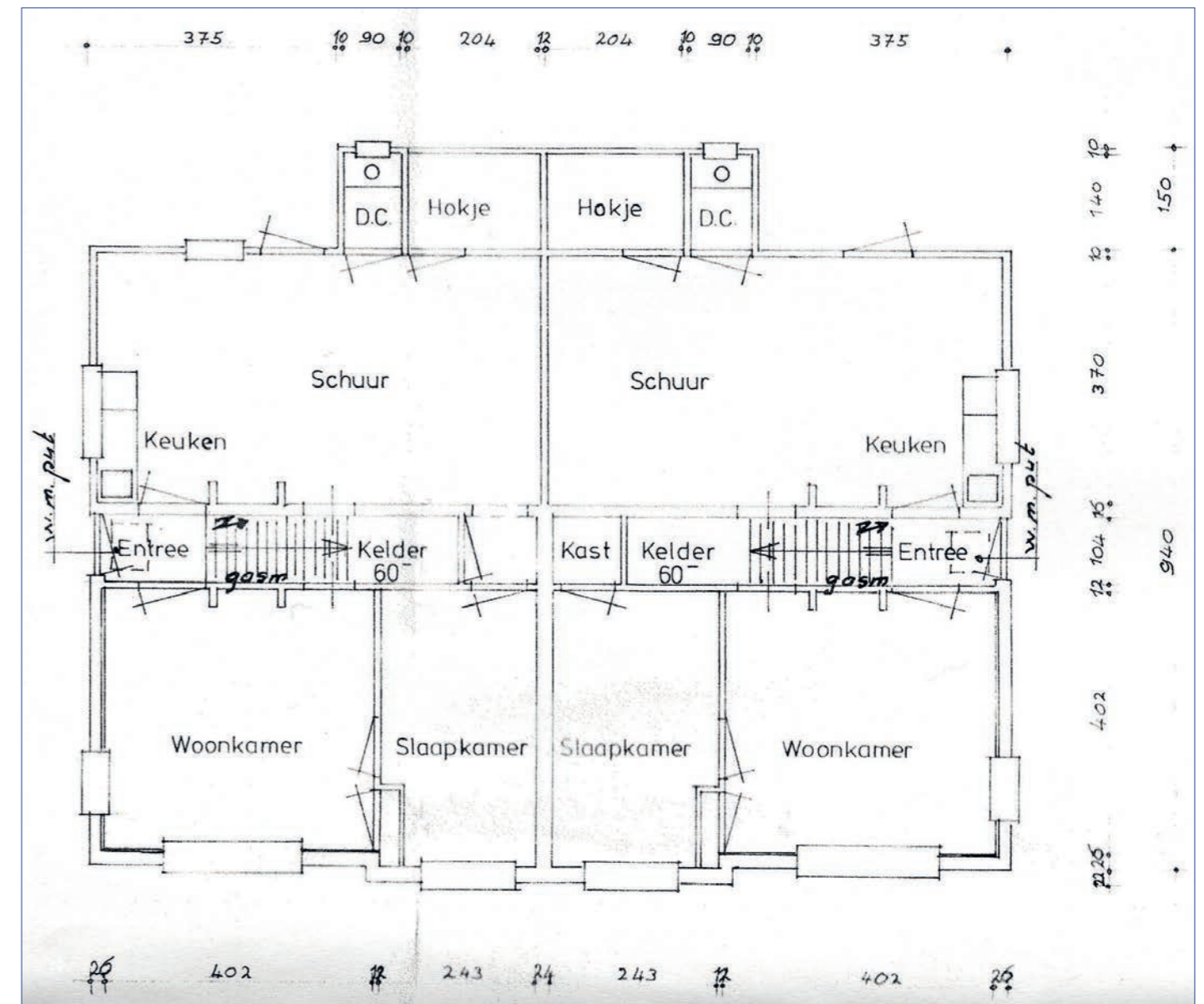
Zo'n hap uit het gezinsinkomen én de kleinere

tuinpercelen maakten de overstap voor de meeste arbeiders onaantrekkelijk. Wie wel voor de nieuwe huizen kozen, weten we uit de bestuursnotulen van de Sellinger stichting, die over tientallen jaren bewaard zijn gebleven.

Stichting Sellinger Woningbouw

Toen burgemeester Buiskool in 1919 de eerste bestuursvergadering van de Stichting Sellinger Woningbouw opende, werd het penningmeesterschap daarin vervuld door de nieuwe gemeentearchitect, Luitje Sterenberg. Als deskundige speelde hij een belangrijke rol bij de controle van het eerste bouwproject van de stichting. In deze eerste vergadering werden ook de huurders van de zes nieuwe woningen geselecteerd. Sterenberg werd huurder van een van de woningen aan de Westerkamp en met gevoel voor integriteit trad hij direct terug als penningmeester. Ook de huur die hij moest betalen was naar verhouding extra hoog. Hij bleef huurder tot mei 1929.

De zes arbeiderswoningen in Sellingen zijn vandaag nog steeds het bekijken waard. De vier woningen aan de ds. →

Plattegrond woningen in Bourtange

Reindersweg zijn prachtig gelegen, ze ogen opvallend groot naast een paar naoorlogse arbeiderswoningen. De woning aan de Westerkamp heeft meer last van verkeer, zelfs de stoomtram kwam er langs, maar indertijd was het voornamelijk om aan zo'n hoofdweg te wonen. De dubbele woning aan de Westerkamp is daarop aangepast: het dak heeft aan beide zijden een kruiskap en het totale pand is in vergelijking met de andere twee een meter breder en een meter hoger. Na wat extra onderhoud kan het vandaag nog indruk maken.

Architect Sterenberg was geen uitzondering, de meeste huurders van de drie panden in Sellingen waren geen arbeiders. Het bestuur besprak alle kandidaten voor een woning en zo passerden in de notulen een notarisclerk, gemeente- en rijksambtenaren (commiezen) en opeenvolgende vroedvrouwen, onmisbaar voor het dorp. Als Sterenberg zijn huurwoning verlaat, maakt hij plaats voor een ander lid van het bestuur. De hoge ambities met de eerste woningwetwoningen schoten dus ver over de doelgroep van arbeiders heen. In veel andere Groninger dorpen zijn vergelijkbare verhalen te horen. Dichterbij het doel kwamen de woningen in Ter Apel, die in 1922 werden gebouwd voor arbeiders en employés van de Ago-fabriek. Werkmansrust was geen bouwstichting, maar een N.V., die via de gemeente rijkssubsidie kreeg op voorwaarde dat de AGO tekorten zelf zou dragen. Te lage huurinkomsten moest de fabriek dus zelf aanvullen.

Van krot naar woning

In 1921 onderkende de regering dat de volkswoningbouw financieel uit de hand was gelopen, de subsidies werden abrupt gestopt en in een groot deel van Groningen viel de bouw van arbeiderswoningen voor jaren stil. De enige mogelijkheid was het bouwen van een woning te ruilen tegen het slopen van een krot. Gaandeweg werd Luitje Sterenberg daarin een specialist. De werkwijze was persoonsgebonden: eerst zocht je een krotbewoner met gezin die zijn krot (vaak met eigen grond) wel wilde verruilen voor een huis(je) met wat hogere huurlasten. Elk geval werd afzonderlijk aan Den Haag voorgelegd. In 1929 ontwikkelde de gemeente Vlagtwedde een 'zeer eenvoudige arbeiderswoning', die op zes plaatsen is gebouwd. Klein, maar goed in het zicht is Weenderstraat 34. In 1935 volgde een wat groter ontwerp, waarvan er zestien zijn gebouwd. In Ter Apel is er een te vinden op Munnekemoer West 21.

Burgemeester Beinsdorp in Barnflair, in 1940 aan het begin van de oorlog opgeleverd, bood eindelijk een grootschalige aanpak waar 71 huishoudens van konden profiteren. De drie projecten in de jaren dertig werden direct onder regie van de gemeente uitgevoerd, de bouwverenigingen beperkten zich tot hun eigen bestand uit de beginjaren.

De gemeente Vlagtwedde had bijgeleerd en werd na de oorlog in Groningen een van de meest gehaalde huizenbouwers met steun van het Rijk. ■

Bronnen

Gemeentearchief Vlagtwedde; Gemeentelijke initiatieven woningbouw 1920-1940.

Literatuur

J. Tilbusscher, *Zestien vierkante meter. Arbeiderswoningen op Groninger dorpen 1900-1950* (Bedum 2015) en de voor deze publicatie geraadpleegde literatuur (zie: Geraadpleegde bronnen en literatuur, p. 153 vv).

Foto's: J. Tilbusscher

De auteur houdt zich aanbevolen voor reacties en aanvullingen. E-mailadres: jooptilbusscher@xs4all.nl.

Schoolstraat Vlagtwedde (1919)

Weenderstraat 34 Vlagtwedde

Westerkamp Sellingen (1919)

Geschiedenis herschreven

Oorlogsfoto niet bij Grebbelinie, maar in Bourtange gemaakt

Soms moet de geschiedenis herschreven worden. Na maanden speuren in archieven, fysieke verkenningen en vele mails aan instanties kon de auteur eindelijk een stukje geschiedenis herschrijven. Een foto (afb. 1) waarvan decennialang werd verondersteld dat deze nabij de Grebbeberg was gemaakt, bracht hem uiteindelijk in Bourtange.

door Michiel Teunisse

De foto hiernaast zou volgens velen gemaakt zijn bij boerderij Kruidponder in de Grebbelinie ten oosten van de Grebbeberg en het riviertje voor de stelling zou de Grift zijn.

De foto staat ook als zodanig met deze begeleidende tekst in veel boeken en op websites. Soms staat erbij 'achter het Valleikanaal' of 'aan de Grebbelinie'.¹ Al 35 jaren had ik mijn twijfels, maar ik had nooit echt tijd en gelegenheid gehad om dit uit te zoeken. Begin 2015 was het dan eindelijk zover: het onderzoek werd gestart.

Analyse van de foto

Een aantal elementen viel mij op in deze foto:

- de drie schuren recht achter elkaar linksboven op de foto;
- in de verte een lange rij bomen, langs een weg of kanaal?
- het hoogstaande rogge/graan midden boven;
- het (gemeente) huisje rechtsboven;
- de schuur/schaapskooi? rechtsboven;
- de wal waarin de militairen staan, kunstmatig aangebracht;
- de staande korporaal achter de mannen;
- de bewapening, ik miste een mitrailleur;
- de mannen zelf, één heeft er geen bajonet op zijn geweer, één heeft een lange broek aan en is aan de kleine

kant, de man net voor de staande korporaal heeft een klein rolletje op zijn rug en hun wapenriemen hangen allemaal anders;

- de maker van deze foto was dhr. Smits, die in die tijd werkzaam was bij Spaarnestad Photo. →

Afbeelding 1.

1) E.H. Brongers, *Grebbelinie 1940* (2004; 11e druk) 86. H. Amersfoort en P. Kamphuis, *Mei 1940. De strijd op Nederlands grondgebied* (4e druk) 260. M. Brink en C. Cramer, *Ergens in Nederland* (1985; 1e druk) 55, 56.

Al deze zaken heb ik uitgezet bij diverse mensen. Iemand van 95 (!) die nog in Wageningen had gestudeerd, herkende het landschap niet als dat bij Wageningen rond 1940. Voor mij een bevestiging dat deze foto inderdaad niet bij de Grebbeberg was genomen. Immers, zou het wel bij de boerderij Kruiponder zijn geweest, dan zou het landschap in de verte de Nude moeten zijn bij Wageningen. Door een landbouwer werd opgemerkt dat de rogge/graan zodanig hoog was dat het de maand juli moest zijn, zeker niet later. Dus juli 1939, want in juli 1940 was de 'mei-oorlog' al voorbij. Maar in juli 1939 was er nog niet een algehele mobilisatie afgekondigd, dat gebeurde in september 1939. Wie waren dan deze mannen? Navraag leverde op dat de Grenstroepen in april 1939 waren opgeroepen. Grote kans dus dat dit Grenstroepen waren en de foto dus ergens aan de grens was gemaakt. Maar welke grens?

Afbeelding 2.

Afbeelding 3.

Speuren langs de grens

Naspeuringen op internet leverde op dat de foto gemaakt was bij een driedaagse rondleiding voor journalisten in juli 1939 onder leiding van de generale staf officier Kapitein Paters. In dit geval deed hij Noordnoordoost-Groningen aan, Noord-Brabant en de kust. Uiteindelijk kwam ik op krantenartikelen van rondreizende journalisten.² In een krantenartikel werd geschreven dat ze een stelling bezochten met een molen en een kerkhof en ook gravende soldaten bij een schaapskooi en een hek. Nu vond ik via internet meer foto's van dhr. Smits, alle gemaakt tijdens deze korte rondreis. Na een korte analyse van afb. 2, concludeerde ik dat dit dezelfde loopgraaf was als in afb. 1. De kleine soldaat met zijn lange broek, de soldaat met het rolletje op zijn rug en geen bajonet op zijn geweer waren de overeenkomsten!

Op andere foto's (zie afb. 3 en 4) die fotograaf Smits op een andere locatie maakte, stond duidelijk een molen! Dat is een duidelijk aanknopingspunt, dat kon leiden naar de locatie van afb.1.

Vele kaartstudies volgden en ik deed tot vervelens toe navraag bij oudheidkundige verenigingen. Totdat er een verlossend antwoord kwam van de Molendatabase, bij monde van Leo Middelkoop. Hij had mijn verzoek uitgezet bij een kennis, de heer Erwin Esselink, die de molen uit duizenden (!) molenfoto's herkende. Deze molen is de molen van Immenga te Bourtange, die zwaar beschadigd raakte toen de brug op 10 mei 1940 werd opgeblazen. De bovenbouw verdween in 1951. De stenen onderbouw bleef staan, maar is in datzelfde najaar gesloopt. Rechts is het bosje te zien dat aan de begraafplaats grenst. De twee soldaten in de loopgraaf onderin de foto maakten deel uit van de vertragingdetachementen nabij de grens.

Nog meer beeldmateriaal

De volgende tot voor kort onbekende foto's (afb. 5-6) zijn eveneens gemaakt bij Bourtange. De kazemat staat er nog, maar de omgeving is totaal veranderd. Op de foto staat aan de andere zijde van de weg een bakkerij en mij viel op dat er tussen de soldaten twee lege geweersteunen waren en een lange paal. Wanneer je de foto met de molen bekijkt (afb. 4), zie je dat ook deze soldaten tussen zich twee lege geweersteunen hebben en een lange paal. De molen was in Bourtange, dus de link werd snel gelegd: de foto's 3 t/m 6 waren op één locatie gemaakt! Aardig detail is dat de foto waar de brug op te zien is (afb. 6) werd afgekeurd voor publicatie in 1939. De brug diende immers gemaskeerd te worden zoals dat op de andere foto (afb. 5) wel is gebeurd.

Terugblik

Terug naar afb. 1 en 2. In het krantenartikel werd de locatie met de molen en de brug beschreven, samen met een andere nabije locatie waar een schaapskooi en een groep gravende soldaten werden beschreven. De journalisten bleken in de grensplaatsen Barnflair,

2) Zie bijvoorbeeld: *De Harderwijker* (25 juli 1939).

Afbeelding 4.

Bourtange, en Nieuweschans geweest te zijn, dus daarom heb ik de oudheidkundige verenigingen aldaar aangeschreven. Inmiddels had ik door nauwkeurige bestudering van de foto's 3 t/m 6 in de gaten dat deze soldaten in dezelfde loopgraaf stonden: kortom ik werd warm.

Groot was mijn verbazing toen ik van de familie Borg uit Bourtange een mail kreeg dat zij het huis op de foto (afb.1) herkenden. Het zichtbare huis op de foto (afb.1) aan het Jodenlaantje in Bourtange is enige tijd geleden afgebrand. De militairen staan met hun rug tegen wat nu camping 't Plathuis is en kijken op de Markebrug. De tweede foto (afb.2) is dezelfde loopgraaf; op de eerste foto voor de staande korporaal/sergeant zie je drie soldaten staan, dat zijn de dezelfde drie soldaten als op de tweede foto. Op de detailfoto (afb. 2) zie je het huis van de familie Waninge en de schuur van Jan Visscher (hoek De Meijen - Willem Lodewijkstraat). Toen ik ter plaatse was, ontdekte ik ook nog twee schuren (afb. 1). Als je goed kijkt, zie je in de groepsfoto linksboven vaag drie schuren, twee staan er nog en van de derde zijn de fundamenten nog aanwezig.

Mijn kijk op de noordelijke verdediging - de zogenaamde vertraginglijnes - veranderde gedurende deze zoektocht. Met de weinige middelen en mensen heeft men op 10 mei 1940 zo veel mogelijk geïmproviseerd. Als respect voor deze mannen wordt hen dan alsnog de eer van de juiste locatie van de foto's gegund. ■

Bron foto's: Spaarnestad Photo, fotograaf Smits. Reageren? teunisseml@gmail.com

Afbeelding 5.

Afbeelding 6.

Uit de geschiedenis van Westerwolde

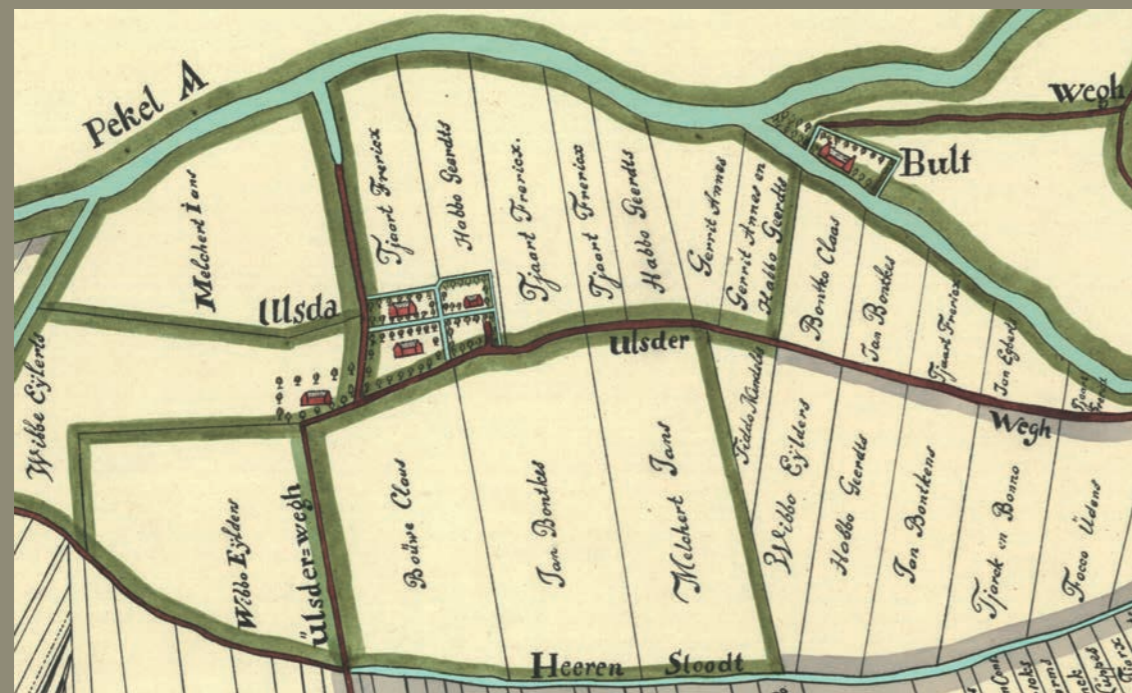
‘Enige nootsaeckelijcke reparatie aldaer diende te worden gedaen’

Aflevering 11

De ‘Resoluties’ en ‘Rekesten’ in de Groninger Archieven geven ons een beeld van leven en werk van Westerwolders in het verre verleden. Jan Huizing speurt de documenten op, vertaalt niet meer bekende woorden en geeft waar nodig een toelichting.

door Jan S. A. Huizing

Detail van de kaart op de rechterpagina, ingezoomd op Ulsda met de vier boerderijen en grachten. Bewerkt door Jan Pieter de Groot.

Twee vuurroeren, zoals deze tijdens een expositie in het museum van Bourtange werden getoond. Foto: Jan Huizing.

5-2-1662 Gehoort zijnde het rapport (-) nopende de verdieling van de Ulsder Landen waarvan een pertinente caerte wirde verthoont. Hebben d’H: Heeren Borgemesteren en Raad ingevolge advijs van voornoemde Heeren committeerden, dese landen in vier capitale heerden offte plaetsen verdielt, ider groot 60 deijmpten, bij vier meijers te gebruicken, sullende ider deijmpt hiervan (voor) niet minder als ses gl. worden verhuirt en d’andere stucken bij pulijcque uijtmiyninge altesaem worden opgehangen (-).

18-3-1665 Burg. & Raad (-) om met de meeste mesnage

Zo goedkoop mogelijk moeten bij het Huis te Wedde noodzakelijke reparaties worden verricht. Anders wordt het een ruïne.

(voor de minste kosten) de nootwendige reparaties te doen vant gene opt huis tot Wedde bijna vervallen ende sonder totale ruine niet langer in staet kan verblijven.

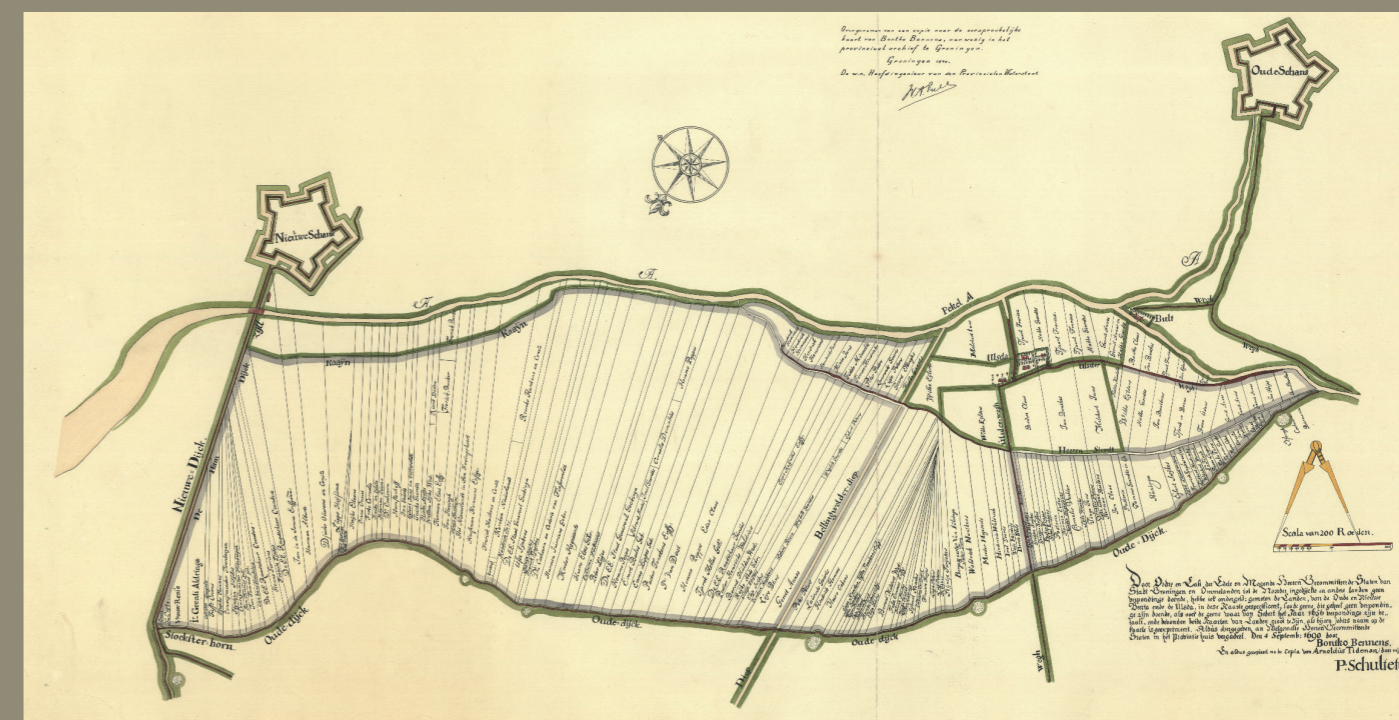
29-7-1665 Burg. & Raad hebben op ’t aenschrijven van d’Edle heer drost Verruci denselven seventich vuirroeren (geweren) uijt het Stats magazijn toegestaen, (-) omme voorschreven seventich vuirroeren met twee trommen aen d’h: drost te laeten volgen (toezenden), soelende (zullende) dezelve (-) worden gerestitueert, ofte betaelt waarvan een recepisse (ontvangstbewijs) sal worden gegeven. (Men wilde hiermee de plattelanders bewapenen, zodat zij zich tegen een klein aantal vijandelijke soldaten konden verdedigen. Zie ook Terra Westerwolda, jaargang 5, nr. 1, blz. 6; zie ook 14-8-1665).

14-8-1665 Burg. & Raad (-) omme met den h: heeren Gedeputeerde Staten van Stadt ende Lande in conferentie te coomen over het waterstouwen der A in Westerwolde alsmede om ordre te beraemen nopende die wachten waer ter plaetsen deselve gevoeglijck soelen behooren gestelt te worden. (in elk dorp moesten een paar boeren de wacht houden)

17-3-1666 Burg. & Raad (-) om sick nae het clooster ter Apel te transporteren ende aldaer sodaene ordre te stellen als tot nodige reparatie der beschadichde meijerhuisen ende tot meeste dienst van t’voorschreven clooster sal worden gerequireert (benodigd zijn). (Het bakhuis was verwoest, de materialen werden gebruikt voor herstel van de meijerhuizen. Commandant Gansevoort krijgt 250 gl. om “een nieuw hujs te timmeren”).

11-10-1666 Burg. & Raad (-) tot die slechtinge der onlangs opgeworpene fortificatien soo van t’hujs toe Wedde als het schansjen van ’t Clooster ter Apel sick derwaerts te transporteren ende nae genomene oculaire inspectie (bezichtiging) bij welgemelde heer soecke t’effectueren dat voorseijde demolitie (verwoesting) in dier voegen werde gedaen als tot mieste dienst van de Stadt sal bevinden te behooren.

29-4-1667 Burg. & Raad (-) Rentemr. d’Mepsche sick nae het clooster ter Apel sal hebben te transporteren om sodane ordre te beraemen ten einde de huisen aldaer, soo tot laste van die Stadt comen, met die meeste mesnage werden gerepareert alsmede over andere nootwendig- heeden te disponeren (besluiten) tot meeste voordiel van ’t clooster.

Kaart met het voormalige eiland Ulsda, gemaakt in 1690. Er stonden vier boerderijen. Op de kaart is de verdeling van de percelen in die tijd goed te zien. Bron: Groninger Archieven, toegang 817, inv. nr. 1200.

Sanne Meijer Onderweg

Klooster Ter Apel

Het is één van mijn meest favoriete plekken ter wereld: het klooster van Ter Apel. Niet alleen omdat het 'mijn' hometown symboliseert, maar ook vanwege de schoonheid, mystiek en historische waarde van het gebouw. Het begint met de weg ernaartoe. Die blijft een traktatie, hoe vaak ik die ook gefietst of gewandeld heb. Een klinkerweg, omzoomd door hoge groene bomen, vormt als het ware een imposante oprijlaan. Dan, ineens, doemt aan mijn linkerhand een haast onverwacht bouwwerk van rode baksteen op – het heet Klooster Ter Apel. Het staat er al eeuwen, verstopt tussen de bomen. Een reliek van lang vervlogen tijden.

Hoewel de Lekenkerk nog steeds dienst doet als godshuis, heeft de rest van het klooster voornamelijk een culturele bestemming. Talloze keren heb ik er rondgelopen en genoten van de bezienswaardigheden. Van de kruisgang, de oude kamers en zalen, het scriptorium, de ziekenzaal en de kruidentuin. En van de bijzondere exposities die er te zien zijn, en van een kopje koffie in het kloostercafé. En ook van de schilderijen van Helmantel, de eikenhouten hoofdjes in de Kanunnikenkerk, en de monnik in de gang.

In het klooster voelt het alsof je teruggaat in de tijd. In de gangen vang ik zwemen Gregoriaanse muziek op en er hangt een mysterieuze sfeer. Door de gekleurde raampjes zie ik de kloostertuin: groene kruiden, kleurige bloemen en oude bomen. Ik stap naar buiten en voel de zinderende warmte. Ik merk nu pas hoe koel het eigenlijk binnen die dikke kloostermuren is. De kruidentuin vind ik één van de mooiste plekken van het terrein. In de tuin kijk ik mijn ogen uit naar de talloze keuken-, geneeskrachtige- en verfkruiden. En ik verwonder me over de moerbeienboom, de bosaardbeitjes en koningsvaren. Prachtige bordeauxrode stokrozen, bijna zwart. Een olijfbom. Fladderende vlinders. Ik kan hier uren rondlopen...

Maar het is weer tijd om te gaan. Ik loop nog wel even een rondje om het klooster. Tot een decennium geleden stond er op het grasveld voor het kloostergebouw de Twaalf Apostelenboom. Dit is de bijnaam van een linde die meer dan vijfhonderd jaar oud is geworden. Op een bepaald moment had de boom twaalf takken, die de twaalf apostelen symboliseerden. Direct rondom het kloostergebouw ligt een grasveld, waarop hier en daar mensen picknicken. De appeltjes in de appelbomen krijgen al een rode gloed. De gele kleur van de schaapskooi licht op in de zon. En daaromheen, zo ver ik kan zien, strekken de Kloosterbossen zich uit.

Ik stap weer op en fiets via smalle paadjes de bossen in. Ik kijk nog even om, maar al snel zie ik niets meer. Het klooster en al zijn geschiedenis is weer verdwenen in de natuur.

Website Sanne Meijer Onderweg: www.sannemeijeronderweg.nl
Fotografie: Herman Janssen. Website: www.lichtenletter.com

Sanne Meijer: "Klooster Ter Apel. Het staat er al eeuwen, verstopt tussen de bomen." Herman Janssen fotografeerde het vanuit een luchtballon.

Nieuws van de Historische Vereniging Westerwolde

Jochem Abbes

Algemene ledenvergadering

Op 25 maart jl. vond de algemene ledenvergadering plaats, traditiegetrouw in d'Ekkelkaamp te Onstwedde. De gebruikelijke bestuurlijke en financiële zaken werden behandeld (het verslag zal t.z.t. weer beschikbaar worden gesteld). Wel heeft het bestuur naderhand, op instigatie van de redactie van het tijdschrift, besloten om aan de leden een nieuw en uitgebreid jaarverslag voor te leggen.

In het kader van de bestuursverkiezing had bestuurslid Wenda Niemeijer aangegeven haar functie op te willen geven. Tjarko van Dijk - namens sponsor MOW redactielid van Terra Westerwolda - is bereid gevonden haar op te volgen. De voorzitter dankte Wenda voor haar werkzaamheden voor onze vereniging. Rienhart Wolf vroeg voor de pauze aandacht voor de uitgave van zijn historische fotoboek over Ter Apel, een aanwinst voor Westerwolde!

Hoofdspreker tijdens de vergadering was drs. Redmer Alma, die een boeiende en doorwrochte lezing hield over 'de familiale en sociale context van het Westerwoldse hoofdelingengeslacht Addinga in Westerwolde'. Het knappe betoog van Alma kon rekenen op geconcentreerde aandacht, hetgeen niet verwonderlijk is, want er blijken toch veel meer onzekerheden en onduidelijkheden rond het roemruchte geslacht te bestaan dan door de meesten van ons werd gedacht. Een lezing die een vervolg verdient.

Terra Westerwolda

Het bestuur kwam vervolgens op 11 mei jl. bijeen, waarbij een gezamenlijk deel met de redactie van ons tijdschrift was ingeruimd. Hoewel enkele bestuursleden ook zitting hebben in de redactie, is een periodieke evaluatie van het tijdschrift met de voltallige redactie en het bestuur wenselijk. Verschillende nieuwe ideeën voor verenigingsactiviteiten en de invulling van ons tijdschrift werden in deze vergadering geopperd. We denken dat we zo op de goede weg zijn en willen het niveau en de diversiteit van Terra Westerwolda handhaven, dit alles onder de constructieve leiding van hoofdredacteur Hans ter Heijden.

Een aandachtig publiek tijdens de ledenvergadering van de HVW in Onstwedde. Foto: Geert Volders.

Belangrijke data

zaterdag 16 september 2017: Excursie.

Het bestuur is voornemens een excursie te organiseren met als (voorlopige) bestemming Bad Bentheim en het klooster Bentlage.

zaterdag 21 oktober 2017: Ledenbijeenkomst in dorps huis 'De Voortgang' te Wedde.

Aanvang 13.30 uur. Nadere info volgt.

Zie www.verenigingwesterwolde.nl voor de meest actuele agenda!

Lid worden van HVW en Terra Westerwolda thuis ontvangen?

Dat kost slechts € 20,00 per jaar!
(m.i.v. 1 januari 2018 € 25,00)

U krijgt dan niet alleen Terra Westerwolda drie keer per jaar thuisbezorgd, maar bent ook welkom op onze vergaderingen en bij interessante lezingen over de geschiedenis van Westerwolde. Jaarlijks wordt er voor leden ook een excursie georganiseerd.

Word daarom lid van de Historische Vereniging Westerwolde (HVW)!

Dat kan via de website: www.verenigingwesterwolde.nl, maar u kunt ook contact opnemen met de secretaris, Ina Middelkamp-Maarsingh, Ter Apelkanaal Oost 126, 9563 RG Ter Apelkanaal, e-mail: middelkamp5@ziggo.nl, telefoon: 0599-412288. Bank HVW: NL80 RABO 0358 6060 63.

Historische actualiteiten

In deze rubriek wordt ingegaan op actualiteiten die betrekking hebben op de cultuur en historie van Westerwolde.

Historische Avonden MOW

Ook dit najaar biedt Museum de Oude Wolden (MOW) in Bellingwolde weer een gevarieerde serie lezingen aan over de geschiedenis van Westerwolde. De lezingen vinden van 26 september t/m 7 november elke dinsdagavond plaats. Aanvang: 20.00 uur (welkom vanaf 19.30 uur). De toegangsprijs bedraagt € 4,50.

De avonden starten met een lezing over 500 jaar Reformatie in Westerwolde. Andere thema's in deze lezingenreeks: de betekenis van veldnamen, de controverse tussen orangisten en patriotten, de weerslag van de Eerste Wereldoorlog, het ontstaan van de grens, grensbewaking door de marechaussee en de ruilverkaveling Bellingwolde-Blijham. Sprekers zijn Jochem Abbes, Sebastiaan Vos, Geert Volders, Herman Posthumus, Koos Schipper en Scholto ten Have.

Jaak Daemen ereburger Vlagtwedde

De 92-jarige Jaak Daemen is benoemd tot ereburger van de gemeente Vlagtwedde. Daemen was als lid van de Belgian Special Air Service betrokken bij de bevrijding van de gemeente in april 1945 en heeft zich nadien ingezet voor de jaarlijkse herdenking in Veele. Vanwege gezondheidsproblemen kon de veteraan zelf niet aanwezig zijn en daarom nam zijn zoon de bijbehorende erepenning in ontvangst.

De zoon van Daemen (midden) nam de erepenning in ontvangst. Foto: Huisman Media, Blijham.

Middeleeuws Ter Apel

Op zaterdag 2 en zondag 3 september wordt 'Middeleeuws Ter Apel' georganiseerd. Het thema van 2017 is 'Bouwen in de Middeleeuwen'. In de

Middeleeuwen was het bouwen van een huis of klooster echt vakwerk. Alles werd met de hand gemaakt door echte vaklieden. Dit jaar kunt u veel van deze vaklieden op de bouwplaats van Middeleeuws Ter Apel aan het werk zien en u mag zelfs een steentje bijdragen.

Bueninck in Westerwolde

Op 7 april jongstleden ontving Museum Klooster Ter Apel van de Stichting Monumenten Westerwolde een door Bernardus Bueninck (1864-1933) vervaardigd olieverfschilderij van het klooster. Bueninck is vooral bekend vanwege de door hem gemaakte schoolplaten. Rond de vorige eeuwwisseling werkte hij mee als illustrator van een reisgids voor Westerwolde. De 'vondst' van dit schilderij toont opnieuw aan dat er nog steeds onbekend beeldmateriaal van Westerwolde gevonden kan worden!

Jochem Abbes van de Stichting Monumenten Westerwolde overhandigt het schilderij van Bueninck aan Margriet van Klinken, directeur van Museum Klooster Ter Apel.

Foto: Siny Scholte Aalbes.

Agendatips:

Zaterdag 26 augustus: Oogstfeest te Onstwedde.

Zaterdag 9 september en zondag 10 september: Open Monumentendag.

Maandag 25 t/m vrijdag 29 september: Reformatiereis naar Sachsen-Anhalt o.l.v. drs. Jochem Abbes. Meer info volgt op de website!

Zaterdag 14 oktober: Dag van de Groninger Geschiedenis. Landelijk thema is 'Geluk'.

Bezoek ook onze website voor meer historische wetenswaardigheden en het laatste verenigingsnieuws:
www.verenigingwesterwolde.nl

MOW
MUSEUM DE OUDE WOLDEN

Terra Westerwolda wordt mede mogelijk gemaakt door MOW
www.museumdeoudewolden.nl

